

18DE ZITTING. — 6 JANUARIJ.

II. Staatsbegroting voor het dienstjaar 1865. (Beraadslaging over hoofdstuk V.)

18de ZITTING.

ZITTING VAN VRIJDAG 6 JANUARIJ.

(GEOPEND TEN 11 URE.)

Voortzetting der beraadslaging over de wets-ontwerpen tot vaststelling der Staatsbegroting voor 1865; beraadslaging over hoofdstuk V.

Voorzitter: de heer **Philipse**.

Tegenwoordig, met den Voorzitter, 34 leden, te weten de heeren:

van Swinderen, van Rhemen van Rhemenshuizen, van Meeuwen, van Aylva van Pallandt, Smit, van Beeck Vollenhoven, de Vos van Steenwijk, Bosch van Drakestein, Michiels van Kessenich, Taets van Amerongen, Tonckens, Fransen van de Putte, van Eysinga, Hengst, van Sasse van Ysselt, Messchert van Vollenhoven, Blankenheim, van Andringa de Kempnaer, van der Heim van Duyvendijke, van Nispen van Pannerden, Cost Jordens, Schimmelpenninck van der Oije, Verschoor, Sassen, Huydecoper van Maarsseveen, Hartsen, Viruly, van der Lek de Clercq, Boreel van Hogelanden, Cremers, Nobel, van Vollenhoven en van Heeckeren van Wassenaer;

en de heeren Ministers van Binnenlandsche Zaken, van Buitenlandsche Zaken en van Marine.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

Aan de orde is de voortzetting der beraadslaging over de WETS-ONTWERPEN TOT VASTSTELLING VAN DE STAATSBEGROTING VOOR 1865.

De beraadslaging wordt geopend over het WETS-ONTWERP TOT VASTSTELLING VAN HOOFDSTUK V DER STAATSBEGROTING VOOR 1865 (*Departement van Binnenlandsche Zaken*).

De heer **van Aylva van Pallandt**: Mijnheer de Voorzitter, het is mij des te aangenamer kort te kunnen zijn, omdat de deliberation in deze Kamer reeds langer hebben geduurd dan gewoonlijk.

Slechts twee punten wensch ik te bespreken: het eerste naar aanleiding van art. 95 en van hetgeen daaromtrent voorkomt op den uitgewerkten en toelichtenden staat, behoorende tot dit hoofdstuk.

Toen in de Tweede Kamer der Staten-Generaal het wets-ontwerp tot vaststelling der begroting van uitgaven voor de Staatsspoorwegen, dienst 1865, behandeld werd, heeft, nadat verschillende sprekers aanmerkingen en bedenkingen hadden in het midden gebracht, de Minister in de eerste plaats te kennen gegeven, dat de sommen reeds waren toegestaan op de begroting van het Vde hoofdstuk, en vervolgens zeide hij: » nu zou het toch een zonderlinge dissonant zijn, dien ik niet weet op te lossen, dat men, na de geheele som bij hoofdstuk V te hebben toegestaan, die thans ging vermeederen of verminderen. »

Het zou mogelijk zijn dat ik bij de behandeling van het wets-ontwerp tot vaststelling van de begroting voor den aanleg van de Staatsspoorwegen, aanmerkingen in het midden te brengen had, die mij deden besluiten om mijne goedkeurende stem niet aan dat wets-ontwerp te geven. Indien nu de woorden van den Minister, die ik heb medegedeeld, zoo zouden moeten worden uitgelegd, dat men zich aan ongelijkheid zou schuldig maken, wanneer men, na aan het Vde hoofdstuk der Staatsbegroting zijne goedkeuring te hebben gehecht, ook niet zijne stem gaf aan de begroting voor de Staatsspoorwegen dan zou ik de vrijheid nemen, tegen zoodanige uitlegging te protesteren. Ik zou het ook betreuren, indien men het geheele hoofdstuk V, waartegen ik niet zoodanige bezwaren heb dat ik er mijne stem niet aan zou kunnen geven, zou moeten afstemmen, ten einde vrij te blijven ten aanzien van de wet tot vaststelling der begroting voor de Staatsspoorwegen. Ik heb dus gemeend, reeds nu deze opmerkingen te moeten in het midden brengen.

Het tweede punt betreft de militaire inundatiesluis aan het Spoel. Dat onderwerp is in de Tweede Kamer en ook in ons Verslag behandeld. Wat is het geval? In de dijken, die het district van Kuilenburg beschermen, is voor jaren eene sluis gelegd ten behoeve van de verdediging van het land, wanneer dit noodig mogt zijn, — eene sluis waarmede men een gedeelte van de landerijen, welke dan op die wijze gedefendeerd worden, onder water kan zetten. Diesluis is dus nooit ten behoeve van het district gelegd. Integendeel, ik geloof dat het district beter beschermd wordt door een dijk dan door eene sluis. Bij die sluis is nu een gebrek gekomen, dat nadeelige gevolgen kan hebben voor de daarachter gelegen landen en voor het geheele district Kuilenburg. De Minister is bereid dat gebrek te doen herstellen, maar vordert eene bijdrage van het district. Ik geloof niet, het zij met bescheidenheid gezegd, dat dit met beginselen van billijkheid overeen is te brengen. Ik moet er bijvoegen, dat ik mij deze zaak niet aantrek om de kosten welke door het district gedragen zouden moeten worden en die niet zeer groot zijn, maar om het beginsel. Ik vind het een gevaarlijk beginsel dat hierdoor zou worden aangenomen, om districten te laten bijdragen voor werken die niet alleen niet te hunnen behoeve zijn aangelegd, maar die nadeelige gevolgen voor hen hebben en waardoor zij dus niets dan schade kunnen ondervinden.

De heer **van Rhemen van Rhemenshuizen**: Ik wensch bij de behandeling van dit hoofdstuk, Mijnheer de Voorzitter, twee gewichtige belangen ter sprake te brengen.

Het eerste is het Apeldoorn-Dierensche kanaal.

Het is nu reeds meer dan twee jaren geleden, dat ik de vrijheid nam de aandacht van den Minister op den tragen gang van dat werk te vestigen. De Minister meende mij toen te moeten doen opmerken, dat hij niet telkens bij zijn ontwaken het oog op het Apeldoorn-Dierensche kanaal kon gevestigd houden. Tot heden schijnt Zijne Excellentie nog geen voor de Veluwe zoo gelukkig ontwaken te hebben gehad. Ik zeg dat hij dit belang zoo niet met een slaperig, dan toch met een halfgeopend oog heeft aanschouwd.

Uit die onbegrijpelijke vertraging in de voltooiing van een zoo nuttig werk ontstaan allerlei — ik zou bijna zeggen — dwaze gevolgtrekkingen, allerlei onderstellingen. Het gaat thans zoo ver, dat wij in het Verslag van de Tweede Kamer, die geacht wordt

II. Staatsbegroting voor het dienstjaar 1865. (Beraadslaging over hoofdstuk V.)

geheel Nederland te vertegenwoordigen, de vraag hebben zien doen, of een kanaal, dat aangelegd zal worden door de bronrijke Hooge Veluwe, kunstmatig door eene stoommachine zal moeten worden gevoed!

Het is welligt niet bevreemdend, ik begrijp het, want voor die verdraging zijn geen geldige gronden aan te voeren. De sluis, die op 1 Januarij 1864 had moeten voltooid zijn, is nu op 1 Januarij 1865 nog niet afgewerkt. De kosten van die sluis — en zoo ik mij in de cijfers vergis zal de Minister mij wel willen te regt wijzen, want ik heb het slechts vernomen — zouden nu reeds f 25 000 hooger zijn dan de raming. Voorts zou er eene scheur zijn ontstaan in de onderste schutkamer, die voor eenige duizenden is hersteld. Toen het werk primitief gegund werd aan den aannemer, wist men immers dat hij minder solvabel was: toch gunde men hem de aanneming. Het gevolg was dat hij het werk spoedig staakte en dat de borgen moesten aangesproken worden. Het was alzoo een nutteloos te voorzien tijdverlies, te meer verkeerd omdat, zoo ik wel onderrigt ben, de geschikte kundige aannemer van den spoorweg van Arnhem naar Zutphen voor eene weinig hogere som had ingeschreven. Palen van de bruggen, die tusschen lucht en water staan en die onder het water moesten liggen, zijn reeds verrot; en nieuwe palen aanbesteed. Voorts moeten onkosten gemaakt worden om het kanaal van ruigten en onkruid te zuiveren.

Wat nu de voeding betreft, ik zal de Memorie van Beantwoording aan de Tweede Kamer volgen. De Minister zegt, dat hij evenmin tevreden is als de leden der Kamer, dat de voltooiing van dat kanaal op zooveel moeilijkheden stuit. Ik zou meenen dat de Minister zelf die ontevredenheid en voor zich en voor anderen reeds lang had kunnen wegnemen.

„De onderhandelingen” zegt de Minister verder, »tot afstand van beken of sprengen, met verschillende belanghebbenden aangeknoopt, zijn zonder gevolg gebleven; daardoor konden de werken tot inleiding van water in het kanaal niet worden uitgevoerd en bleven de daarvoor bestemde gelden ongebruikt.” Die onderhandelingen, Mijnheer de Voorzitter, over den afstand van watersprengen zijn reeds twee à drie jaren geleden door mij gevoerd; zij waren, ik durf het zeggen, toen nagenoeg met een gewenschten uitslag afgelopen; eensklaps kwam eene aanschrijving van het Gouvernement, om die onderhandelingen te staken; om welke reden is mij en velen met mij tot op dit oogenblik nog onbekend. Waarom zijn die onderhandelingen, beweert men, nu mislukt? De Minister zegt dat de belanghebbenden geweigerd hebben het noodige water tot voeding van het kanaal in der minne af te staan. Maar de beide voornaamste, schier eenige belanghebbenden zijn hier in ons midden. Beiden zullen denklijk uit kieschheid over de zaak zwijgen; beiden zijn genegen hunne molens tegen billijken prijs af te staan. De een echter heeft of meent te hebben een belangrijk waterregt tot voeding van vijvers in zijne bezitting — ik geloof dat hij, als de Staat procedeerde, het regtsgeding zou verliezen — maar hij is nog nooit officieel gehoord. Wel ontving hij een of twee malen een officieus briefje van een lid van Gedeputeerde Staten van Gelderland, die zelf voornaam belanghebbende in een juist tegenovergestelden zin is, en in die correspondentie zullen toch niet gezocht zijn de onderhandelingen die men heeft willen aanknoopen en die mislukt zijn. Verder zegt de Minister: »Wat het nadeel betreft, door de kunstmatige voeding toe te brengen, men wenschte in de eerste plaats bestaande beken, met name de Eerbeekse beek, in het kanaal te leiden; daartoe zal welligt ont-eigening van eenige molens noodig zijn. Voor de verbetering of uitbreiding zijner eigene sprengen, waar die noodig wordt geacht, kan het Rijk zich beroepen op hetzelfde regt als de overige eigenaars, die evenzeer hunne sprengen verleggen of uitbreiden, wanneer zij dit in hun belang rekenen. Nieuwe sprengen zullen niet worden geopend, dan voor zoover daaraan behoefte is.” Maar ik vraag, waartoe nieuwe sprengen en nieuwe beken gezocht? Men heeft gesproken van de Laagsoerensche beek. Die beek loopt door de bezittingen van vijf voornaame grondeigenaren, die daarop een bewezen, onbetwistbaar regt bezitten, en die beek is zeker niet voor 1½ ton te ont-eigenen. Het is eene hersenschim het denkbeeld om dat water te benuttigen tot voeding voor het kanaal. De Regering kan hare eigene bestaande sprengen verruimen en benuttigen, maar heeft, ik herhaal het, daarbij niets noodig dan de Eerbeekse beek, want de sprengen dezer beek, genoegzaam uitgebreid, zijn niet alleen voldoende tot alimentatie van een kanaal, maar zouden welligt twee kanalen kunnen voeden. Mij dunkt, dat de Minister daarmee bekend had moeten zijn. Ik had de eer hem op zijn beleeft verzoek daaromtrent schriftelijk in te lichten. Ik verklaar dat ik de reden van al dat oponthoud, van al die moeilijkheden en van al die bezwaren, waarop de onderhandelingen zouden zijn afgestuit, niet vat.

Het bewijs van hetgeen ik zeg is trouwens reeds geleverd en voor een ieder, met de localiteit bekend, tastbaar. De fabrikanten, wier fabrieken boven het kanaal liggen, hebben ongeveer twee jaren geleden op eigene kosten 1500 kub. el in het drooge en 2500 kub. el water in het natte seizoen kunnen verkrijgen, tegen eene uitgave van f 1100, door verbreding der bestaande sprengen die nog wel gegraven zijn in de hoogten.

Wanneer men nu van de zijde van den Imbosch en Rosendaal die doorgraving doorzet, dan kan men eene hoeveelheid water verkrijgen, die de stoutste verwachtingen overtreft en meer dan voldoende is tot alimentatie van het kanaal, en dat wel op betrekkelijk onkostbare eenvoudige wijze, zonder dat men met vele ont-eigeningen te doen heeft. De gronden voor die sprengen zouden welligt om niet te krijgen zijn. De fabrikanten, wier fabrieken boven het kanaal gelegen zijn en over wier molenraderen het water loopt, zouden welligt zelfs nog tot de kosten willen bijdragen.

De twee molens, die onder het kanaal gelegen zijn en die ont-eigend moeten worden, zijn, zoo als ik reeds deed opmerken, te krijgen. Het eenige punt van verschil loopt dus over een waterregt. Maar wanneer men met den persoon, die dat waterregt meent te bezitten, althans in onderhandeling trad en eene billijke schikking voorstelde, dan ware die waarschijnlijk tot stand te brengen.

De Regering zegt: geene nieuwe sprengen zullen gegraven worden, dan voor zooverre daaraan behoefte is. Behoeft, ik moet het herhalen, bestaat er niet. Het adres van de kamer van koop-handel en fabrieken te Apeldoorn aan deze Kamer gerigt bewijst, dat die fabrikanten bezorgd en bevreesd zijn, en niet zonder grond, dat bij het graven in de nabuurschap hunne wellen droog zullen worden. Voorbeelden daarvan bestaan, en het is niet twijfelachtig dat nadeel aan de sprengen der omliggende fabrieken zal worden veroorzaakt, zoo men nieuwe sprengen op eenen niet zeer verwijderden afstand graaft.

Wordt de Minister slecht geadsisteerd of verkeerd ingelicht? Ik durf het niet beslissen.

Ten slotte nog eene kleine historische bijdrage; zij betreft mijne persoonlijke ondervinding. Toen ik ongeveer twintig jaren of langer geleden burgemeester van de gemeente Apeldoorn was, bestond onmiskenbaar behoefte in het bovengedeelte van dat dorp aan water. Ik heb het geluk gehad eene altijd ruim vloeijende beek te bezorgen. Gedurende twee jaren ongeveer had ik met ingenieurs, hoofd-ingenieurs en andere geleerde heeren naar sprengen gezocht, maar te vergeefs. Eindelijk ontmoette ik een eenvoudigen schaapherder. Die man wees mij met zijn staf en zeide: daar vindt gij water. Wij hebben dat water gevonden. Ik zou den Minister in bedenking durven geven om, wanneer hij sprengen zoekt, geen hoofd-ingenieur, maar een eenvoudigen schaapherder te raadplegen. De burgemeester der gemeente zal wel bereid zijn de pen voor dien man te voeren.

Een tweede belang dat ik wensch te bespreken is de armenwet. Een bekend thema, zal de Minister zeggen; een thema waarop ik reeds niet verscheidene variaties, maar verscheidene treurige melodien heb doen hooren.

De Minister heeft in de andere Kamer nogmaals volmondig erkend dat de armenwet herzien moet worden. Hij heeft verklaard dat hij het gevoelen aankleeft, uitgedrukt in eene uitmuntende brochure, waarin gezegd wordt, dat de wet onregtvaardig en onbillijk is. De Minister weet, uit zijne eigene opgaven, ontleend aan de verslagen van Gedeputeerde Staten, dat die wet de finantien der gemeenten ten platten lande ten gronde rigt, dat zij haar doel mist en op een valsche beginsel rust. Verleden jaar zeide de Minister, dat hij de wet niet kon herzien voor dat allen het eens waren omtrent de middelen van herstel. Thans lees ik dat hij niet binnen een of twee jaren eene herziening kan voordragen, en waarom? »Omdat hij is de groote leverancier van wetten en dit zal blijven.” Indien ik dit beeld ook mag gebruiken dan vraag ik, of die leverantie zich niet zal regelen naar de navraag, en dan zeg ik aan den Minister: is er eene wet te noemen waaraan voor de gemeenten zulke gewigtige bezwaren, vooral van finantieelen aard, verbonden zijn? Ik geloof, dat dit door 1000 of 1200 gemeenten zal worden erkend en misschien slechts door 8 of 10 voormalige groote steden ontkend.

Twee jaren Mijnheer de Voorzitter, ze zijn voor een ministerieel leven inderdaad lang. Dikwijls duurt zulk een leven slechts één jaar. Stelt nu deze Minister de herziening uit, dan begin ik te wanhopen. Ik heb toch twee voorgangers van den Minister gekend, twee gewezen Commissarissen des Konings, mannen welke in die betrekking de verslagen hebben geteekend waarin jaarlijks al de nadeelen, aan die wet verbonden, met kracht en overtuiging zijn ontvouwd. Toen zij evenwel aan de ministertafel plaats namen, hebben zij diezelfde wet verdedigd. Ze zijn — ik zou haast zeggen —

II. Staatsbegrooting voor het dienstjaar 1865. (Beraadslaging over hoofdstuk V.)

geraakt onder de biologische kracht van den kundigen, ijverigen steller der wet, chef der afdeling armwezen bij het Departement van Binnenlandsche Zaken.

Zal ik nu nogmaals de bezwaren en nadeelen van de wet opnoemen? Ik heb hier de verslagen van de provincien Gelderland en Utrecht voor mij. Ik zal ze noch geheel, noch gedeeltelijk voorlezen. Zal ik nog eens bewijzen dat het eenige zuivere beginsel is, als domicilie van onderstand de verblijfplaats aan te nemen? Zal ik nog eens bewijzen dat die wet, die de liefdadigheid bedoelt, ons tot de armentax heeft gevoerd? Zal ik een algemeen, een monster petitionement aan de beide Kamers bevorderen? Ik hoop, ja ik ben bijna overtuigd dat het bij dezen Minister onnoodig is. Mogt hij toch maar een fatalen termijn willen stellen voor de indiening des noodt eener *partiele* herziening, dan had men hoop dat er verandering zal komen in den treurigen stand van zaken. Ik geloof wezenlijk dat de Minister dan meer nut zal stichten dan met het onderteekenen van al die zoetsappige aanschrijvingen aan kerkelijke en burgerlijke besturen, die hem worden voorgelegd, en waarbij men tevredenheid betoont over de gehoorzame uitlegging der wet, de hoop uitdrukt dat daarmede steeds zal worden voortgegaan en leedwezen aan de weerstrevigen betuigt. Dat ligt in het geheel toch niet in den aard van dezen Minister.

Ik zal weinig zeggen over de staten, waarover ik reeds een vorigen keer heb gesproken; ik meen zelfs toen reeds te veel geëijferd en daardoor den Minister afgeschrikt te hebben. Zien wij die staten in, — sterker hoofden dan het mijne beginnen te duizelen; maar ze brengen ons niet tot de juiste kennis der zaak. Had men het voorbeeld gevolgd van den toenmaligen Commissaris des Konings in Zuidholland, ons waardig medelid den heer van der Heim van Duyvendijke, dan zouden wij duidelijke opgaven hebben gekregen en we hadden gezien hoe knellend het juk der armenwet is waaronder de gemeentebesturen gebukt gaan. Nu men op die staten de kleine voormalige steden, die onder den druk dier wet liggen, bij de groote gevoegd heeft, is het onmogelijk een juist oordeel te vellen. De Gedeputeerde Staten hebben dan ook de onjuistheid der staten erkend. Men heeft buitendien weggelaten de uitgaven voor behoeftige krankzinnigen, voor de verpleging van kinderen, die met veroordeelde ouders worden ondersteund, alle welke uitgaven voortvloeijen uit de artt. 26, 28 en 48 der armenwet. Men heeft in die staten niet gesproken over de kosten der restitutie, mede zeer drukkend voor de gemeenten. En ondanks al die leemten en gebreken, bewijzen die staten toch nog hoe drukkend het bezwaar voor de plattelandsgemeenten is.

Ik zal er niet verder over uitweiden. Mijnheer de Voorzitter, allen, die zoo als ik het armwezen gedurende 31 of meer jaren praktisch kennen, zullen verklaren, dat zij nog liever de wet van 1818 met al hare ongelukkige interpretantien terug zouden wenschen, dan die van 1854 niet uit de rij onzer wetten geschrapt te zien.

De heer **Schimmelpenninck van der Oije**: Onverwacht word ik persoonlijk in het debat gebragt; ik zal dan ook slechts weinige woorden over die specialiteit zeggen. Ik heb nooit gedacht dat het kanaal van Apeldoorn, in weerwil van de voorspellingen, een groot heil was voor die streek, en ik hoop daaromtrent te leur gesteld te zullen worden.

Nu echter dat kanaal voltooid is en de kosten gemaakt zijn, is het merkwaardig dat men alleen het meest noodzakelijke, de behoefte aan water, als het ware laat rusten. Men berekent dat tot voeding van het kanaal ongeveer 20 000 kub. el in een etmaal noodig zijn, waarvan 5000 kub. el door den zandigen grond worden opgeslurpt, evenveel door de atmosfeer omhoog gaan en bij gemiddelde vaart hoogstens 10 000 el noodig zijn bij het openen der sluis. Nu heeft men voor het kanaal van Apeldoorn naar Dieren bij den tegenwoordigen toestand naauwlijks een ontbrekend kwart noodig en berekent men, dat, wanneer er nog slechts 5000 kub. el kunnen geleverd worden, ruim in de behoefte kan worden voorzien.

De vorige redenaar, zoo bekend met de localiteit, zeide dat juist hij nagenoeg gereed was met de eenige onteigening boven het kanaal, toen, niet door den Minister, maar door derden (ik zal geen personen noemen) daaromtrent naar zijne en mijne meening noodeloze bezwaren zijn in het midden gebragt; en toen over mijne onteigening werd geschreven (beneden het kanaal liggen maar twee molens, dus waren daar maar twee onteigeningen) heb ik, die nooit eene speculatie maak van zaken die het algemeen nut betreffen, onverwijd geantwoord: » tegen vijf per cent rente kunt gij mijn eigendom krijgen. » Daaromtrent heb ik eene dankbetuiging ontvangen, en nu geloof ik niet dat er ooit onteigeningen hebben plaats gevonden, zoo goedkoop als die welke ik aanbod. Dat kan dus geen bezwaar ontmoeten.

Er is een eigenaar, wiens verval van water en dus ook zijn molen minder belangrijk is, doch bij wien andere gewigtige bezwaren bestaan; maar met de bekendheid zijner edelmoedige beginselen, ofschoon hij niet geroepen kan worden tot groote schade afstand te doen van zijn eigendomsregt, dunkt mij dat met zulk man eene billijke schikking gereedelijk tot stand zou kunnen gebragt worden; mits men in wezen en vorm betamelijk zij. Ik geloof dus dat het genoeg is aangetoond dat de bezwaren tot dusver niet aan de eigenaars, maar aan andere bijkomende omstandigheden zijn te wijten.

Men zegt, het is mogelijk en ik ontken het niet, dat om die bezwaren te ontgaan, men zeer eenvoudig te graven heeft nabij het Witte kruis bij Beekbergen.

Ik laat in het midden of de belangrijke Beekbergsche papiermolens daardoor zullen lijden. Eenige beweren het, en anderen beweren dat die spreng niet genoeg water zal leveren; maar zoo veel is zeker, dat de zoogenaamde Beekbergsche beek, die geacht wordt zes duizend kub. el water in een etmaal te kunnen leveren, op zich zelve, volgens de gemaakte berekeningen, voldoende zou zijn om geheel en al te voorzien in hetgeen op dit oogenblik aan water ontbreekt.

De heer **Fransen van de Putte**: Mijnheer de Voorzitter, zelden heb ik met zoo veel schroom het woord gevraagd, dan op dezen oogenblik. En waarom? Omdat het geldt de rede van een *vertegenwoordiger* uit Zeeland, van een geboren Zeeuw, over eene levensquaestie voor Zeeland, waartegen niet zelden het vermoeden van eenzijdigheid de belangstelling afleidt, en zoo wanhoopt hij bijna dat te zullen overwinnen, door de verzekering te geven dat hij in geen deele bij dit betoog den afgelegden eed als volksvertegenwoordiger uit het oog wenscht te verliezen. En dat te minder, nu de Minister van Binnenlandsche Zaken zijne gehouden redevoering over dat onderwerp in de andere Kamer welwillend zoo tijdig door het *Bijblad* ter onzer kennis heeft gebragt, dat hij die zeer doordachte redeneringen rijpelijk moest overwegen om te dezer gelegenheid zijne bedenkingen met dien behoedzamen ernst daartegen over te stellen, zonder de belangen van het Rijk, dat zijn die van den Minister, ter zijde te stellen, anderzijds die van Zeeland niet uit louter provincialismus boven alles te bepleiten, noch ook deze te verzaken, waar regt en billijkheid dit vorderen. Wel waar-schijnlijk zal dit mijne zwakke krachten te boven gaan. Maar daar waar pligt gebiedt, mag men zich niet onttrekken.

Eindelijk, heb ik nog in mijn nadeel dat de te behandelen stof niet algemeen, althans zóó bij de Vertegenwoordiging bekend is, als ook ik dit wenschte, omdat hierdoor de belangstelling minder groot kan zijn, waardoor de beoordeeling tevens schadelijke gevolgen hebben kan.

Droog daarenboven is de eigenschap, die men gewoon is aan de behandeling van zaken toe te schrijven als de onderwerpelijke. Hoe ontmoedigend, Mijne Heeren, is dit alles niet voor den spreker? maar ook daarom mag hij er zich niet van verschoonen. Wat mag, wat zal hem dan sterken? Alléén dit, dat de stof voor *deze* Kamer nog eenigzins nieuw is. Dat de overtuiging, dat men in het eind aan eene beslissing zal moeten deel nemen, bij ieder uwer, Mijne Heeren, *weegt*. En laatstelijk, dat deze Kamer, die zoo vaak met geduld den spreker in zijne rede gevolgd is, hem ditmaal met gelijke welwillendheid zal bejegenen, ziende op het moeilijke zijner taak, op het belang der zaak en van *dat* deel van ons land, dat voor eeuwen en later, hoe vaak miskend, de eere naam was toegekend van » een der magtigste pijlen te zijn van den Nederlandschen bundel. Eene parel in de kroon van het Stadhuis van Oranje. »

Ik kom ter zake. Zij betreft de *calamiteuse polders in Zeeland*.

1°. Wat zijn calamiteuse polders? Dit is meermalen mij gevraagd, ook nog dezer dagen, en daaronder door hen die geroepen zijn over dit geding, als ik het zoo noemen mag, in der tijd mede hun oordeel uit te spreken.

Vergunt mij in de eerste plaats daaromtrent een woord als grondslag voor mijn betoog, ook ter wederlegging van een daaromtrent geuit gevoelen in de andere Kamer — waar derzelver bestaan eene *speculatie om winst te doen* is genoemd — namelijk om slikken door de stroomen aangevoerd en door verloop van tijd tot bebouwbare gronden gevormd, omkaad of bedijkt te exploiteren, en het dus zeer natuurlijk was, dat wanneer die dijken bezweken, *men er de spa bij moest steken*, de speculatie als mislukt beschouwd moest worden, en dat alzoo een ander niet geroepen is om zich met het behoud der speculatie in te laten. (Zie *Bijblad* vol 87¹, Tweede Kamer).

Niet alzoo is de oorsprong naar de geschiedenis, of het ontstaan der calamiteuse polders, althans in Zeeland niet. Die geëerde

II. Staatsbegroting voor het dienstjaar 1865. (Beraadslaging over hoofdstuk V.)

spreker erkende dit dan ook ten deele, als hij zeide: „maar ik scheer niet alle polders over denzelfden kam.”

Nu wijlen de geleerde Dresselhuis heeft een werk, door het Zeeuwsch Genootschap van Wetenschappen uitgegeven, nagelaten, waarin hij ons het oude Zeeland sedert de elfde eeuw vertoont. Die kaart geeft Zeeland met het zoogenaamde Staatsvlaanderen te zien als eene groep van omtrent een dertigtal eilanden, die wij nu, behalve dezulken welke daarvan thans aan het vasteland van Belgisch Vlaanderen zijn verbonden, tot een *eenig vijftal eilanden zijn vereenigd*. En hoe? Door de zucht tot winst? Gewis niet, al is dat doel in latere tijden daaraan verbonden geworden; doch van deze is actueel slechts een eenige polder onder de calamiteuse te tellen, en daarin heeft de Staat zijn deel — door den verkoop der opgewassen gronden, welke thans dien polder vormen, waarvan de Staat den eigendom bezat, en waarvoor hij in 1808 f 650 000 genoot. Voorts zijn alléén in het tijdvak van 1837—1852 f 908 574 in 's Rijks kas van gelijksoortige herkomst gevloeid, en sedert dien weder aanzienlijke sommen, laatstelijk nog door bedijking en verkoop van opwassen in het *Zwin*; zijnde beide, *bedijking* en *verkoop*, door de Regering ten profijte van het Rijk bewerkstelligd.

Gelijkerwijs, Mijne Heeren, is de groep eilandjes tot vijf niet onbelangrijke eilanden vereenigd. En het waren de Vorsten de *Graven van Holland en Zeeland*, toen ter tijd de bezitters, hetzij die schorren en opwassen onder den titel van ambachtsheeren of bij leen verkregen of hun geschonken waren, die door opvolgende bedijkingen dat groote werk van zamenvoeging tot stand bragten; maar geen particulieren vermogten noch konden dat wrochten in die tijden. Alle opvolgende Regeringen bleven met dat bedijken van aangeslibde gronden voortgaan, om het land te vergrooten en te bevoordeelen tevens. Zij hadden daarbij echter met eenen rusteloozen vijand te kampen naar mate de meer engere geulen en kreken tot breede stroomen gevormd werden, . . . en die rusteloze vijand, het was en blijft de zee, zoo weerbarstig en luimig in hare aanvechting, dat de geschiedenis ons leert dat zij tusschen de 100 en 150 jaren die ingepolderde gronden vaak weder afscheurt en na omtrent eene gelijke periode te dier zelfde plaatse de slikken weder aanvoert. Zóó verdween *Roemerswaal* met stad en dorpen in ééne nacht. Thans slijbt het terzelfde plaats in de Ooster-Schelde, die wij nu zullen aflammen en Zeeland daardoor aan het vasteland hechten, weder aan, en wel zoo dat de sporen van Roemerswaals-vesten terug zijn gevonden. Het eiland Noordbeveland vloeide 60 jaren. Thans zijn weder welige korenakkers met 5 aanzienlijke dorpen daarop welvarend aanwezig. Onze geëerbiedigde Koning bezocht die ruim een jaar geleden.

De eerste herbedijkingen van dat eiland geschieden door de Vorsten, uit het stamhuis van Oranje-Nassau en bleef zeer lang hun domein. Een groot gedeelte daarvan ging in het eind der 17de eeuw, door versterf, over aan die familie-afstammelingen de baronnen von Mulert, en in 1842 kwam dat goed, de ambtsheerlijkheid Cortgene, voor het eerst in het bezit van particulieren door verkoop aan wijlen den heer A. van Hoboken.

Ik breng dit voorbeeld, door andere te vermeerderen, slechts bij, ten bewijze dat het steeds 's lands Vorsten waren die Zeeland aan de zee ontworstelden, niet uit het oogpunt eener winstgevende onderneming, als hoogstens in dien zin waarin de Staat de Haarlemmermeer en andere aan den vloed ontwoekerde, en dus uit *staatsbelang*. Zou nu, wanneer bijv. voor een gedeelte die meer tegen de zee bedijkt was en die dijken daarvoor bezweken, de Staat zich aan het herstel onttrekken — de meer weder laten vloeijen door er de spa bij te steken, de millioenen schats daaraan besteed prijs geven? Gewis niet, zoo lang wetenschap en kunst ons daartegen de middelen aanbieden. Zoo toch handelden onze voorvaderen, gelijk wij dit zullen bevestigd zien.

Door dat geweld der zee, Mijne Heeren, zijn in Zeeland opvolgend bezweken zoowel dijken van oude als van latere bepodderingen, *waarbij men de spa heeft moeten steken*. Maar daar waar men het geweld der zee meende te kunnen keeren, en de kosten daarvan de finantie krachten van den souverain, graaf of regent, onder welke benaming als eigenaar dan ook, te boven gingen, daar vorderden zij hand- en spandiensten van de opgezetenen; later, bij verbrekking dier eigendommen, geldelijke bijdragen en waar deze onvoldoende waren, bijdragen van het gemeeneland om door behoud der dijken en vooroeverers het land door die voorliggende polders te beschermen. En het zijn *dusdanige polders* waaraan men den naam van noodlijdende of calamiteuse polders gaf.

Waren die landsbijdragen niet gegeven, wie onzer, Mijne Heeren, zou durven beweren dat de Zeeuwsche eilanden nog zouden bestaan? Eilanden, die beroemde staatslieden en helden hebben voortgebragt, mannen die handel en zeevaart hebben uitgebreid, die krachtig medegewerkt hebben tot het in bezit krijgen onzer tropische gewesten, die nu zooveel bijdragen tot ontwikkeling van het moederland!

Was het dan niet het *staatsbelang*, om niet de spa te steken waar men het geweld van de zee kon keeren? Zou dat staatsbelang nu vervallen zijn, nu die eilanden (menigmaal onedelmoedig genoeg met den naam van *achterhoek* van het land bestempeld) nog geen onverschillig bezit zijn voor ons reeds klein genoeg Koninkrijk, voor zijne schatkist? Of zou men het soms ten gevolge van de hedendaagsche oeconomie-politiek een staatsbelang noemen, dat oude Zeeland van lieverlede aan de golven prijs te geven? . . . De geschiedenis leert ons welke offers vroeger de Staat er voor overhad om het te behouden, en hoe weinig daar tegenover *tegenwoordig* van het Rijk gevorderd wordt, tot zijn behoud door het verdedigen der calamiteuse polders.

Een voorbeeld slechts. Van 1791 tot 1809 betaalden de *polders* met *alle* toegevoegde heffingen f 8,80 per bunder, de Staat of het Rijk f 20,50 per bunder. En van 1849 tot 1853: de polders met het subsidie der achterliggende polders en additionele opeenten der provincie f 17 per bunder en het Rijk f 5,40 per bunder, dus gedurende het *eerste* tijdvak: de polder ruim $\frac{1}{4}$, de Staat circa $\frac{3}{4}$, en gedurende het *laatste* tijdvak de polder $\frac{3}{4}$ en het Rijk $\frac{1}{4}$. Deze gegevens zijn uit officiële stukken getrokken, voorkomende in eene gedrukte memorie onder bijlage D tot het ontworpen nieuw polderreglement voor Zeeland in 1854/5, bladz. 14 en 15. Terwijl in de latere jaren de verhouding nog *meer* ten gunste van den Staat is gekomen, althans tot 1856 bleef 's Rijks bijdrage *beneden* het $\frac{1}{4}$ der kosten.

Ik mag verder verwijzen naar de redevoeringen door de afgevaardigden voor Zeeland anderdaags in de Tweede Kamer uitgesproken en inzonderheid naar het adres der Staten van Zeeland aan den Koning, waarvan een gedrukt exemplaar ook aan de leden der Eerste Kamer is rondgedeeld, ten bewijze hoe sedert omtrent twee eeuwen de Staat zich verplicht en verbonden heeft geacht om het zijne bij te dragen tot onderhoud der calamiteuse polders in Zeeland, alsmede de brochure van mr. G. A. Fokker, uitgegeven in 1863 bij Otto Petri te Rotterdam, ten bewijze dat het subsidie der calamiteuse polders, wel verre van eene gunst, en al is het niet als eene burgerregtelijke verplichting te beschouwen, dan toch zeker eene *staatsverplichting* is, die *en op geschiedkundige gronden* en op *staatsbelang* rust (bladz. 305), en de Staat niet te min is gehouden haar na te komen.

En dit nu, Mijne Heeren, doet mij u wijzen naar de omschrijving zelve van den des betreffende post op de Staatsbegroting, waar die *niet* is genoemd subsidie, maar en *zeer te regt*: *Tekort op het onderhoud der calamiteuse polders in Zeeland*, en zoo is dat steeds geweest. Die omschrijving, zij spreekt toch iets geheel anders uit dan hetgeen men gewoon is met den naam van subsidie te bestempelen.

Ik behelp mij hier niet met eene woordspeling; dit doende zou ik de kracht van mijn betoog verzwakken.

De omschrijving is eenvoudig, zij is de ware, ontleend aan de werkelijkheid, gegrond op het staatsbelang, en zij drukt dat in de begroting uit als eene gehoudenheid, als eene verplichting van den Staat, ook naar art. 1 der Grondwet.

Maar daar waar de rede is van een tekort, door het Rijk in te voorzien, het staat vast dat anderen geroepen en gehouden zijn tot de kwijting van datgene wat aan het tekort voorafgaat.

Omtrent de *verhouding* nu van dit en hetgeen door den Staat in die behoefte wordt bijgedragen is verschil gerezen, niet over de aanvulling van dat tekort zelf, want om met de woorden van den Minister te spreken, dit te bevestigen, lezen wij in het *Bijblad der Staats-courant* vel 87² bladz. 316² het volgende: „want zoowel deze Vergadering als de Regering kan niet anders verlangen dan op wettigen grondslag de belangen van Zeeland te bevestigen, zonder op een duizend gulden meer of minder te zien.”

Dus het verschil omtrent de verhouding der respectieve bijdragen beheerscht de aanhangige quaestie, vermits *regeling op wettigen grondslag* algemeen, des ook wederzijds gewenscht worden onvermijdelijk is om tot oplossing der quaestie te geraken.

Het verschil is ontstaan uit de wijze van beschouwen van hetgeen door de polders tot een zekere maxima, volgens art. 10 van het polderreglement, moet worden bijgedragen, ten gevolge der bij begroting door de Kamers gedane vraag: „of die verschuldigde praestatiën behoorlijk, volgens art. 10 evengenoemd, werden nageleefd?”

Daarbij sluit zich aan, het verlangen van den Minister om de *reorganisatie* van den waterstaat nu reeds en niet eerst bij de wet (gevorderd door de Grondwet) in te voeren. Van hier het geschil omtrent de werken aan de calamiteuse polders in Zeeland, namelijk of het al dan niet rijkswerken zijn.

Wat dit tweede geschilpunt betreft mag ik de Vergadering, ter bekorting, verwijzen naar de redevoeringen daarover in de andere Kamer gehouden in hare jongste zittingen, alsmede naar het meer-

18DE ZITTING. — 6 JANUARIJ.

II. Staatsbegroting voor het dienstjaar 1865. (Beraadslaging over hoofdstuk V.)

genoemde adres der Staten van Zeeland aan den Koning, uit welk een en ander blijkt dat de werken aan die polders van lieverlede geheel onder het beheer der ambtenaren van 's Rijks waterstaat zijn gebragt — en reeds sedert 1816 de gelden daartoe door polders en provincie bijgedragen — buiten toezigt van en zonder verantwoording aan de Provinciale Staten van het gewest, uit welken hoofde zoowel als uit de medegedeelde gegevens van vroeger die werken blijkbaar als rijkswerken zijn beschouwd, doch waartegen de Minister opkomt, als zou dat alles het bewijs niet opleveren, dat het dáárom rijkswerken zijn; maar die handeling wordt gewettigd door de voorziening in het tekort van rijkswege, ofschoon, als zoo even aangetoond, 's Rijks bijdrage *afnemend* en niet toenemend is; terwijl de buitengewone schaden in den eigenlijken zin, mijns erachtens, als *rivierschade* moeten beschouwd worden, doch welker splitsing gelijk te stellen schijnt met de splitsing van gewone en buitengewone werken of schijven der algemeene Staatsbegroting.

Ik ga dus over tot het eerste punt van *geschil* in de beschouwing en toepassing der praestatie, volgens art. 10, polderreglement.

Aangenomen dat de Regering in 1853 of 1854, op grond van een Koninklijk besluit of dispositie, eene taxatie der gronden in de calamiteuse polders heeft doen aanvangen, die deze Minister van Binnenlandsche Zaken heeft doen beëindigen en waarvan hij de uitkomst zegt nu te zullen toepassen, waardoor eene verhoogde praestatie op die polders van f 112 000 's jaars zou worden gelegd, hiervan, Mijnheer de Voorzitter, springt al aanstonds de onbillijkheid in het oog. Die waardering nu is geschied in een tijdvak waarin de depreciatie van het geld de waarde der landerijen 2- tot 3-honderdvoud heeft doen stijgen en de prijzen der veldvruchten minstens honderdvoud hooger waren dan ten tijde toen de Koning de praestatie oorspronkelijk vaststelde.

Is het billijk dat de Staten-Generaal de deugdelijkheid der praestatie verlangden te kennen, zij hebben verhooging noch verlaging, a priori, geëischt, maar het bewijs van billijken gronslag.

Voor die grondslag is de evengenoemde schatting ingesteld, die wij eerbiedigen; maar tegen hare toepassing, eenzijdig als die uit de actualiteit is ontstaan, ontstaat regelmatig bezwaar, zij kan geen billijke grondslag geacht worden te zijn.

Wie waarborgt voor een onbepaalden tijd de waarden thans aan grondbezit gegeven? Wie de pachten of huren, daardoor opgedreven? Zeelands hoofdproduct is de *tarwe*. Welnu, Mijne Heeren, tijdens de bewuste taxaties van 1854-1863 hebben de prijzen van dat artikel gevarieerd van f 18 tot f 12 het mud. Thans gelden die f 8 tot f 6, dat is nu reeds eene *vermindering* van gemiddeld 100 per cent, hetgeen op de huurprijzen moet terugwerken en de billijkheid van den grondslag der schatting te niet doet.

De billijkheid toch eischt dat die grondslag niet ruste op de eventualiteit van tijdelijk hoogste of wel laagste prijzen. Dit zal een ieder gereedelijk erkennen. Bij de taxatie der Soerensche bosschen, bij die der goederen van St. Agatha heeft men zelfs niet de waarden van het oogenblik als grondslag gewild, ofschoon zulks te wettigen zou geweest zijn, omdat het geen praestatie maar verkoopwaarde gold. Maar bij de regeling bijv. tot afkoop van tienden wordt de gemiddelde opbrengst van de 11 of 14 zelfs 21 voorafgaande jaren, onder aftrek van het hoogste en laagste jaar, tot regel gesteld. Dat is een billijke grondslag. Daarentegen voor de praestatie der calamiteuse polders is de periode van de hoogst bekende waarden en huren zonder eenigerlei modificatie aangenomen. Mij dunkt, dat het middencijfer van den grondslag van 's Konings bepaling en van die der laatste schatting althans billijker zoude zijn.

Ik meen hierbij in het belang van den Staat nog deze korte opmerking te mogen maken, maar die tevens het plan van den Minister in den weg staat. Zij is deze:

Door den schrik van die hoogere praestatie (als dijkgeschot of polderlasten) te zien toegepast bevangen, hebben reeds eenige (3 of 4) calamiteuse polders — zich vrij verklaard, en wel op de volgende gronden:

1°. omdat het hun gebleken is dat in de laatste jaren duizenden guldens minder tot onderhoud dier polders zijn noodig geacht, althans door het Rijk voor hunne respectieve verdediging minder zijn uitgegeven dan door die polders, naar den maatstaf van 's Konings veeljarige regeling, wegens geschot of dijklasten is opgebragt; en

2°. dat alzoo de verdediging dier polders te achten is in goeden staat te zijn en zij zich dus den verhoogden aanslag naar het voornemen van den Minister, billijkerwijs niet konden noch behoefden te laten welgevalen — iets dat ieder Uwer, Mijne Heeren, duidelijk zal zijn.

Maar nu vraag ik den heer Minister of Zijne Excellentie in het belang van den Staat op de gevolgen daarvan is bedacht geweest. Naar mijn bescheiden oordeel zijn ze de volgende:

Eerstens: dat door die vrijverklaring de Staat de gelden ver-

liest welke door die polders meer werden opgebragt dan de onderhoudskosten beloopten, zelfs naar den *ouden maatstaf* der dijklasten.

Ten andere: dat het verhoogde cijfer van f 112 000 alsdan niet om te slaan is, dan onder *af trek* van het daarin begrepen aandeel der nu uitgevallen en waarschijnlijk nog uit te vallen polders, alsmede door vrijverklaring, waardoor dat cijfer van f 112 000 reeds beduidend *vermindert*; en

Eindelijk: dat de praestatie der zoogenaamde achterliggende polders door 's Ministers maatregel almede aanzienlijk moet *vermindern*, omdat de aansluitende, zoogenaamde achterliggende polders aan of van die *vroegere* calamiteuse polders, daardoor zullen aansluiten aan *vrije polders* en dus van de eerste minstens in de tweede linie zullen komen, dat is volgens art. 8 van 't polderreglement van f 1,70 op f 1,15 of 55 cents per bunder *vermindert* worden.

Door welke beide verminderingen wel niet beduidend van de f 112 000 zal overblijven en meer dan waarschijnlijk *niets*, wanneer dat cijfer, op grond van mijn betoog, neen, maar van de billijkheid tot f 50 of f 55 000 zal zijn teruggebragt.

Ik vraag: is des Ministers aandacht hierop wel gevestigd geworden?

En nu ik dit in het belang van den Staat, als staatsman heb gedaan, mag ik Z. Exc. dan niet in bedenking geven of die verhoogde aanslag, alzoo zijn doel missende, wel behoort ten uitvoer gebragt, toegepast worden? Want ik neem aan dat bij den Minister geen doel kan bestaan tot nuttelooze kwelling, maar zijne regtschapenheid hem liever ten halve zal doen keeren, dan in eene ingeleide dwaling volharden.

En dat te gereeder, wanneer ik Z. Exc. er nog op wijs: dat de mogelijkheid bestaan kan, dat de zich nu vrijverklaard hebbende polders, ten gevolge van minder der zake kundig onderhoud of door onvoorziene ramp getroffen, in zeer gedelabreerden toestand tot die van calamiteuse polder of polders gedrongen kunnen worden terug te keeren!

Mijnheer de Voorzitter, ik mag nog een *ander punt van geschil* niet onvermeld laten: al de kwalen van den patient moeten aan het licht komen, zal men met vrucht tot overleg van het geneesmiddel kunnen geraken.

Dat punt bepaalt zich tot zekere *opcenten op de directe belastingen*, mede als *praestatie* ten behoeve der calamiteuse polders in de provincie Zeeland geheven wordende.

Volgens art. 11 van het reglement worden die door den Koning bepaald na verhoor der Staten, en *uitsluitend* voor het onderhoud der calamiteuse polders te besteden.

Bij de beraadslagingen der Provinciale Staten kwam reeds in 1852 ter sprake het gemis van kennis en verantwoording van het zoogenaamde fonds der calamiteuse polders, benevens de leemten in het polderreglement, door de veranderde beginselen der huishouding van den Staat, meer op den voorgrond getreden.

Men wenschte het reglement in dien geest veranderd te zien en als een eerste stap tot kennisverkrijging meenden de Staten onder andere dat die opcenten op de provinciale huishoudelijke begrooting behoorden gebragt te worden.

In dat gevoelen werd andermaal door de meerderheid der Staten gedeeld, toen ten vorigen jare er weder sprake was van het daarstellen van een nieuw of gewijzigd polderreglement, en beide malen onderwierp men dat gevoelen aan de Regering.

Telken male, en te regt, antwoordde de Minister van Binnenlandsche Zaken, dat hij daarin bezwaar moest maken zoolang het Zeeuwsch polderreglement, naar luid van art. 3 der additionele artikelen op de Grondwet, van kracht bleef.

Thans echter is de Minister van zijne vroegere juiste meening teruggekomen, en zijne latere opvatting is om nu die provinciale opcenten wel op de provinciale begrooting te stellen. Een schrijven daartegen van Gedeputeerde Staten is door eene betreurenswaardige misvatting opgenomen als eene bedreiging, en, nu zegt de Minister (*Bijblad* bladz. 3165): nu de Staten meenen dat die opcenten volgens het reglement door Z. M. moeten vastgesteld worden, dat de Koning dit niet kan doen.

Mijnheer de Voorzitter, ik wensch mijne rede in kalmte te beëindigen en mij daarom buiten dat geschil te houden, door geheel aan het bezadigd oordeel van Zijne Excellentie en van deze Kamer over te laten, of het niet beter is art. 11 van het polderreglement in wezen te laten zoolang dit reglement vigerend is.

Ik wensch evenmin terug te komen op de minder gelukkige opvatting door, of uitdrukking van Gedeputeerde Staten van Zeeland, van 's Ministers denkbeeld om, op grond van het advies van de heeren ingenieurs van den waterstaat, in 10 jaren 5 miljoen te besteden tot verbetering van Zeelands oeververbetering, om daardoor het cijfer van het jaarlijksch *tekort* op het onderhoud der calamiteuse polders aanzienlijk te kunnen verminderen; maar den

II. Staatsbegroting voor het dienstjaar 1865. (Beraadslaging over hoofdstuk V.)

Minister te dezer zake uit te noodigen, wel te willen aannemen dat het deswege uitgedrukt gevoelen door Gedeputeerde Staten alléén het gevolg was van eene private meening, dat door de gestadige verandering der stroomen tusschen de Zeeuwsche eilanden, als waarop door mij in den aanvang mijner rede is gewezen, de uitkomst van zoodanig stelsel, waarvoor, met het oog op de schatkist, een tiental jaren van uitvoering bestemd werd, wellicht niet aan het oogmerk zou beantwoorden en die belangrijke uitgaaf alsdan de latere tegemoetkoming te bezwarend zou kunnen maken of te onereus voor de provincie.

Ik wensch ook hier niet terug te komen op het, althans in zijne toepassing, *hoogst onbillijk werkend stelsel van bijdragen der zoogenaamd achterliggende polders ten behoeve van de voortliggende calamiteuse polders*, want er zijn vóór, d. i. aan zee liggende polders, die *hooger dijklasten* betalen dan sommige calamiteuse polders, zoo als de polder Baarland en andere, en die dan nog moeten bijdragen ten behoeve der calamiteuse polders.

Reeds bij den oorsprong dezer soort van heffing konden de regeerders van de soevereine provincie Zeeland zich omtrent die door hen uitgedachte belasting niet verstaan, noch over de wijze van hare toepassing.

Nu eens werd zoodanige heffing voor eenen enkelen calamiteusen polder tot eenige der werkelijk eerst daar achterliggende polders beperkt, daarna en van lieverlede tot het geheele eiland uitgestrekt, op last van hertog Albrecht. En zoo ging het van 1376 tot 1421, maar slechts ter voorziening van buitengewone calamiteiten en tijdelijk.

Daarvan vindt men het vernieuwd bewijs in 1598 tot 1601 en dat die bijdrage voor twee calamiteuse polders in 1602 en 1604 van nieuws werden opgelegd.

In 1610 weder voor twee polders.

In 1715 was men genoodzaakt aan vrije voerpolders remissien te verleenen, iets wat nu hoogst zelden is toegepast.

Men gelieve hierbij deze bijzonderheid in het oog te houden, dat men onder *achterliggende* ook aan zee gelegen polders begrijpt, voor zooveel grenzende aan calamiteuse polders, waarvan 't onbillijke aanstonds in het oog springt.

Eerst in 1751 pougde men die heffing algemeen te doen werken, maar dit kwam eerst tot stand bij het reglement op de dijkagien binnen de provincie Zeeland van 1791, met instandhouding der hoogst aanzienlijke ondersteuning door den soeverainen Staat, in de verhouding als straks is opgegeven. De latere geschiedenis bevat alléén eene verhooging der 3de klasse tot de genoemde cijfers van f 1,70, f 1,15 en f 0,85 per bunder voor de 3de klasse.

Bij de *regeling* der praestatie behoort dan ook deze soort van heffing geregeld, *neen*, in het finantieel belang van den Staat door eene andere algemeen en billijk werkende vervangen te worden, want er zijn polders, ook van latere indijking, waarop die heffing nog niet is toegepast.

Ik mag niet meer, Mijne Heeren, van uw geduld vergen, en hoe gaarne ik deze rede had gewenscht te bekorten, ik achtte dit niet doelmatig, omdat de leden der Staten-Generaal geheel behooren ingelicht te worden omtrent dit belangrijk onderwerp, en zoo niet nu, dan vlei ik mij dat zij na de lezing van deze mijne rede in verband met die der leden in de andere Kamer uitgesproken tot de overtuiging met mij zullen komen, dat deze zaak dient *geregeld* te worden en op gronden van *billijkheid en staatsbelang* de punten van geschil behooren te worden opgelost.

Maar alvorens te eindigen mag ik er niet afzijn u te wijzen op twee punten door den Minister besproken in Zijne Excellentie's antwoord op hetgeen te dezer zake in het Verslag dezer Kamer over hoofdstuk V te lezen staat, bladz. 10:

1°. Met betrekking tot de besprokene *taxatie*:

„Blijkt na eenige jaren, zoo als het Verslag onderstelt, dat de verhooging der dijkgeschoten niet is vol te houden, en blijkt dit op goede gronden, dan zal men natuurlijk weder verminderen. Zoo als het reglement thans luidt, wordt telken jare het bedrag van het dijkgeschot bepaald. Intusschen gelieve men niet uit het oog te verliezen, dat het reglement de bevoegdheid geeft om het dijkgeschot tot $\frac{3}{4}$ der opbrengst op te voeren.”

Ik veroorloof mij hierbij op te merken, dat alzoo in strijd met de billijkheid gedurende een onbekend getal jaren de schatting tot den hoogsten maatstaf zou geheven worden, dat de groote kosten dier schatting, waarvan gebleken is, niet ligt tot eene her-taxatie zal doen besluiten, en dat er wel degelijk polders zijn die op onwederlegbare gronden hebben aangetoond, dat deze schatting hun een last oplegt te hoog naar den nu reeds gedaalden maatstaf, zoo al niet hooger dan de door den Minister ingeroepen bevoegdheid om de polderlasten tot $\frac{3}{4}$ hunner opbrengst op te voeren; een cijfer, slechts voor zeer bijzondere omstandigheden, die thans niet bestaan, geldig. Wijders dat ook hier de redenering van

Zijne Excellentie steunt op eene beschikking oorspronkelijk herkomstig uit den tijd der Fransche overheersching, die nimmer in werking is getreden.

2°. Met betrekking tot het *Rijkssubsidie* zegt de Minister op bladz. 9 in Zijner Excellentie's evengenoemd antwoord op hoofdstuk V, art. 81:

„Kan Zeeland » regten laten gelden op eene dekking van Rijkswege van het tekort op de werken der calamiteuse polders? ” Die leden beroepen zich, gelijk men dit in Zeeland doet, op hetgeen sinds jaren hier is geschied; werkelijk heeft het Rijk aan de bescherming van de calamiteuse polders meer deel genomen dan aan de bescherming van eenig ander werk in ons land. Maar dit geeft daarom geen regt op hulp; thans heeft men te toetsen aan de Grondwet en aan de provinciale wet. De calamiteuse polders zijn *waterschappen* en worden noch in de Grondwet, noch in de provinciale wet uitgezonderd, waar het toezigt op alle waterschappen aan de Staten wordt opgedragen. Al heeft het Rijk, door toekenning van aanzienlijke subsidien, feitelijk de kosten der oeververdediging gedragen, de verplichting daartoe bestaat niet. In het decreet van 1811 wordt niets van dien aard gevonden; en nu Grondwet en provinciale wet daarenboven de waterschappen in de eerste plaats onder het toezigt van de gewestelijke besturen stellen, kan en mag de Minister hier alléén aan eene provinciale zaak denken.”

Ik veroorloof mij, Mijne Heeren, u te herinneren dat, gelijk hiervoren is betoogd, al kan er geen sprake zijn van *burger-regtelijke verplichting*, dan toch van *staatsverplichting*, gegrond op *geschiedkundige oorkonden* en op *staatsbelang*.

Dat het niet opraat zich te beroepen op eene Fransche wet, vreemd aan de kennis en geaardheid van ons land en volk, tot oplegging van een buitengewonen last, noch voor eene dadelijke omkeering van den *actuelen toestand*, met ter-zijde-stelling van hetgeen gedurende twee eeuwen is erkend en weder door den Staat nagekomen van na 1813 tot op den dag van het nu gerezen geschil, omdat de Grondwet en de provinciale wet, ter zake van waterschappen, alléén aan eene provinciale zaak zouden doen denken; want bij de daarstelling der wet op de waterschappen zouden wel degelijk de belangen der calamiteuse polders ter sprake zijn gekomen, en daarbij de staatsverplichting niet zoo onverhoeds geheel ter zijde geschoven zijn. Het mag immers betwijfeld worden, of de wetgever, geheel ingelicht, tot eene dergelijke daad van onrechtvaardigheid zoude besluiten. Ik vlei mij zelfs dat, wanneer de Minister *onzijdig, volkomen voorgelicht* zal zijn, Zijner Excellentie's rechtchapenheid er hem van zal doen terugkomen.

Ik waag het evenwel hier bij te voegen, dat het wenschelijk is dat alle misverstand worde ter zijde gesteld, — dat ik van Zijne Exc. geen bepaald antwoord omtrent de punten hier behandeld thans verlang, en dat te minder, omdat ik hem dringend verzoek de zaak op nieuw in overweging te willen nemen met die goede gezindheid, die hem vóór derzelver verstoring bezielde, — omdat het het belang geldt van zooveel duizenden nijvere ingezetenen van Zeeland, van geheel een gewest.

Ik waag het tot dat einde nog eene gedachte uit te spreken, niet alléén in het belang van Zeeland en van den Staat, maar ook, naar mijne bescheidene meening, in dat van Zijne Exc. zelven. Omdat het mij toeschijnt dat het van den Minister niet te vergen is, om, bij zijne omvangrijke werkzaamheden en die van zijn departement, de zaak der calamiteuse polders, in verband met de daaraan verbonden heffingen, technische kennis — voor Zeeland van geheel speciaal aard — en zooveel meer als daarbij betrokken is, in alle bijzonderheden na te gaan en te overwegen, waag ik het, aan het wijzer oordeel van Zijne Exc. te onderwerpen, om deze aangelegenheid te stellen in handen eener speciale commissie, van eene Staatscommissie, en waarvan de zamenstelling hem niet moeilijk zal vallen, om een onpartijdig verslag hem te zien voorleggen, en inmiddels den gang van zaken in Zeeland in statu quo te houden.

De Minister, die mijne onzijdigheid niet miskent, zeker niet mijne eerlijke bedoelingen, hij zal op deze of andere wijze, wil ik hopen, eene regeling bevorderen, op billijke grondslagen gevestigd, die hem daarna voldoening kan schenken, de provincie Zeeland bevredigen, en door de Vertegenwoordiging bekrachtigd zal kunnen worden.

De heer **Messchert van Vollenhoven**: Mijneheer de Voorzitter, ik wenschte twee punten te behandelen. Het eerste betreft de zaak van de quarantaine. Ik had mij voorgenomen bij de behandeling van het hoofdstuk Marine de zaak ter sprake te brengen, maar na hetgeen gisteren in deze Vergadering daaromtrent is voorgevallen, zie ik mij wel genoodzaakt daarover thans iets in het midden te brengen.

II. Staatsbegrooting voor het dienstjaar 1865. (Beraadslaging over hoofdstuk V.)

Toen door de afdeelingen dezer Kamer in haar Verslag werd aangedrongen, bij gelegenheid van de behandeling van het hoofdstuk Marine, dat toch in de zaak der quarantaine mogt worden voorzien, is daarop door den Minister van Marine een antwoord gegeven, waarbij ik mij zeer goed zou hebben kunnen neêrleggen; een antwoord dat ik trouwens had verwacht. De Minister toch zegt: „dat, nu de Tweede Kamer haar verlangen heeft te kennen gegeven, dat de quarantaine bij de wet worde geregeld en de Eerste Kamer denzelfden wensch heeft uitgedrukt, de Volksvertegenwoordiging met grond mag verwachten dat aan dezen wensch gevolg zal worden gegeven door de Regering.”

Ik had dat ook verwacht, en ik geloof deze Vergadering met mij. Maar nu gisteren door den Minister van Binnenlandsche Zaken zeer pertinent is verklaard, dat wij dat niet te verwachten hebben, meen ik verplicht te zijn daaromtrent mijn leedwezen te kennen te geven.

Hoe! de Volksvertegenwoordiging heeft bijna unaniem en op bescheiden wijze te kennen gegeven dat naar hare overtuiging eene wettelijke regeling noodig is; zij geeft dat niet te kennen op losse gronden, maar op gronden die zij mededeelt; zij rekent het te zijn in het belang van den Staat, van handel en scheepvaart, en nu geeft een lid der Regering daarop kortaf ten antwoord; „Gij hebt het van mij niet te verwachten!”

Ik eerbiedig elke meening, elk verschil van gevoelen; maar ik acht dat het zeer weinig strookt met de constitutionele beginselen, met het ware liberalisme, dat wanneer zoodanige wensch aan de Regering wordt overgebracht, zij daaraan niet voldoet.

Wanneer de Regering meent, dat de zaak niet noodig is, geloof ik dat er toch geen onoverkomelijke bezwaren zijn om haar te regelen, zoo als de Volksvertegenwoordiging verlangt.

Ieder is soms geroepen in zijne betrekking en vooral in een constitutionelen Staat te wijken, daar waar anderen van zijne meening verschillen en met bescheidenheid voor hunne meening argumenten aanvoeren.

Het zou mij aangenaam zijn, wanneer de Minister mogt goedvinden daaromtrent nog eenige inlichtingen te geven.

Het tweede punt, Mijnheer de Voorzitter, is de zaak van de maatschappij tot doorgraving van Holland op zijn smalst.

Bij gelegenheid van de behandeling van een wets-ontwerp in den laatsten zomer betrekkelijk deze zaak, eene wijziging waarbij de bekrachtiging van een der artikelen der concessie werd voorgesteld, heb ik reeds betreurd, dat dit belangrijke werk niet liever van staatswege wierd uitgevoerd, maar tevens te kennen gegeven dat, nu men eenmaal dien weg had ingeslagen, ik wenschte daarop voort te gaan. Ik wensch nog dat de maatschappij, die zich heeft geconstitueerd tot de uitvoering van het werk, kome; ik wensch het ter bespoediging der zaak en om de velen die hun tijd, hunne zorgen, hun geld daaraan hebben besteed.

Maar het standpunt, waarop ik mij hier bevind, eischt van mij, dat ik ook de belangen van den Staat behartig.

Het is hier de plaats, geloof ik, om eene bedenking op te nemen, die gisteren, bij de behandeling van het hoofdstuk van Justitie, tegen mijn beweren is aangevoerd door den geachten afgevaardigde uit Noordbrabant, den heer Sassen. Ik had beweerd dat de Regering door het geven der concessie den Staat der Nederlanden had verbonden. Dat beweren werd door dien geachten afgevaardigde tegengesproken; ik heb dit met groote verwondering vernomen. Naar mijn inzien hebben de Ministers van Binnenlandsche Zaken en van Financien in deze zaak niet gehandeld als particuliere personen, maar als Ministers, als leden der Regering. Ik weet wel dat eenige artikelen van die concessie door de wet zijn bekrachtigd; maar dat is niet gebeurd om alleen die artikelen tot eene verbindtenis tusschen den Staat en den concessionaris te maken; maar omdat in de concessie eenige beschikkingen, eenige verbindtenissen voorkwamen, waartoe de Regering alleen de bevoegdheid niet had, maar de medewerking der wetgevende magt noodig was. In zoo ver moest de concessie, ten einde den Staat der Nederlanden in alle opzigten te verbinden, ook voor die artikelen de sanctie hebben der wetgeving.

Nu beweer ik, Mijne Heeren, dat het belang van den Staat in de eerste plaats eischt, dat van wege de Regering strengelijk worde toegezien op de nakoming van elk artikel van de concessie.

Ik zou geen reden hebben daarop aan te dringen, indien ik de overtuiging had, dat dit in alle opzigten geschiedde; maar wanneer ik naga hetgeen tot nu toe geschied is, dan heb ik die overtuiging voor het vervolg nog niet. Ik kan die overtuiging misschien krijgen na de ophelderingen, door de Regering te geven, maar op dit oogenblik heb ik ze niet.

Wat toch is gebeurd? Aan de Vergadering is bekend, dat bij besluit van 16 Julij 1863 de statuten van die maatschappij zijn goedgekeurd, en dat daarop is gevolgd een contract, houdende

de vestiging van de vennootschap, van de maatschappij op 28 November 1863. Die maatschappij, welke toen is gevestigd, is die, bedoeld in art. 23 van de concessie. Dat artikel toch legt aan den concessionaris de verplichting op, om binnen zes maanden na het afkondigen der wet, in art. 22 bedoeld, eene naamloze vennootschap van koophandel op te rigten en aan deze de verkregen concessie in haar geheel, zonder eenige wijziging of voorbehoud, over te doen. Nadat nu eenmaal die termijn van zes maanden met nog (naar ik vermeen) zes maanden was verlengd, is de maatschappij den 28sten November 1863 tot stand gekomen, en is alzoo voldaan aan het voorschrift van art. 23.

Nu zou men denken, dat dadelijk de andere voorschriften van de concessie zouden zijn toegepast. Doch is er toen voldaan bijv. aan art. 21, hetwelk in de tweede plaats voorschrijft, dat, tot waarborg voor de goede uitvoering, een kapitaal van f 500 000 zal worden verbonden, dat de storting van dit kapitaal geschiedt in geld of in Nederlandsche staatseffecten, en dat de eerste termijn verschijnt binnen eene maand na de goedkeuring der statuten, in art. 23 bedoeld? Mijne eerste vraag is dus: is die eerste termijn binnen eene maand na de goedkeuring der statuten, dat is alzoo vóór den 16den Augustus 1863, gestort?

In art. 24 staat: „Geene stortingen zullen van de aandeelhouders mogen worden gevraagd zonder toestemming van de Ministers van Binnenlandsche Zaken en van Financien.” Is er zoodanige aanvraag geschied na de vestiging van de maatschappij op 28 November 1863? Dit is mijne tweede vraag.

Eindelijk art. 25: „Een door den Koning aan te wijzen Rijks-commissaris heeft het regt zoowel de vergaderingen van het bestuur der vennootschap als der aandeelhouders bij te wonen en eene raadgevende stem uit te brengen.” Is zoodanige Rijks-commissaris bij de vestiging der maatschappij benoemd? Dat is mijne derde vraag.

Vooral aan het benoemen van eenen Rijks-commissaris hecht ik zeer groot gewigt. Die Rijks-commissaris zal, naar mijn inzien, worden voorzien van eene instructie, te geven door de Regering. Hij zal hebben toe te zien, dat aan de artikelen der statuten behoorlijk gevolg en uitvoering worde gegeven. Hij zal de Regering opletten maken op handelingen, die wellicht vroeg of laat het belang van den Staat zouden kunnen raken. Het is een van de waarborgen, die bij het geven van de concessie zijn gesteld en, naar mijn inzien, zeer te regt gesteld zijn. Ware nu die Rijks-commissaris dadelijk bij het vestigen van de maatschappij aangesteld geweest, ik geloof dat er veel zou zijn voorkomen, wat later tot eene minder gunstige opvatting van de maatschappij en haren werkkring aanleiding heeft gegeven.

Men zegge niet, dat tot nu toe geen toezigt van regeringswege noodig was geweest. Het is toch bekend en blijkt uit het prospectus van de maatschappij, waarbij de aanvulling van het kapitaal gevraagd wordt, dat er door die maatschappij overeenkomsten met vreemde aannemers zijn aangegaan. Dit alles is geschied, ik zeg niet buiten weten van de Regering, want ik kan het niet beoordeelen, maar toch bij absentie van den Rijks-commissaris. Zulk een contract toch, dat *à forfait* wordt aangegaan, dat strekt om het werk uit te voeren, is wel eene van de voornaamste handelingen der maatschappij, en bij het aangaan daarvan zou het toezigt van den Rijks-commissaris zeer welkom zijn geweest. Ik geloof niet dat aan die artikelen is voldaan, en zoo ja, dan is daaraan althans niet gegeven die openbaarheid, die in elk geval van zeer groot gewigt zou zijn geweest. Want, erkennen wij het, Mijne Heeren, de zaak van de doorgraving, in ons verslag netelig genoemd, heeft reeds zóó veel teleurstellingen opgeleverd, niet alleen aan de ondernemers, niet alleen aan den concessionaris, maar ook aan vele ingezetenen van ons Rijk, dat het hoog tijd is en reeds lang geweest is, dat er een einde aan kome. Herhaaldelijk hebben de ingezetenen van Amsterdam en omliggende gemeenten, van de Zaanstreek, aanzienlijke offers gebracht voor deze zaak; zij dachten daarbij dat alles in de volkomenste orde was, omdat zij wisten dat de Regering partij was geweest bij het contract, en dus vertrouwden dat van regeringswege aan deze zaak de strengste oplettendheid zou worden gewijd. Telkens zijn teleurstellingen ondervonden. Kort vóór het verstrijken van den termijn, ter elfder ure, kwam er, om zoo te zeggen, een vleug van hoop. Men werd herhaaldelijk geslingerd en heeft niet opgehouden zeer veel belang in de zaak te stellen, en dit blijkt uit de offers die men, ook na het échec, aan de zaak heeft gebracht. Eerst toch heeft men eene som van drie millioen bijeen gebracht; daarna heeft men weder voor 8 millioen zich verbonden. Maar toen door allerlei omstandigheden die verbindtenis werd opgeheven, heeft men, in weerwil van zeker discrediet waarin de zaak geraakt was, al weder een offer van 5 millioen gebracht. Ik zeg: een offer; er zijn er weinigen, geloof ik, die aan de zaak deel genomen hebben, of zij

II. Staatsbegrooting voor het dienstjaar 1865. (Beraadslaging over hoofdstuk V.)

deden in het denkbeeld, dat de zaak een einde moet hebben; er moet een offer gebragt worden.

Finantieel toch geloof ik niet dat men bij die operatie zooveel grooter voordeel heeft verwacht dan bij andere geldbeleggingen. Men heeft het gedaan in de volle overtuiging, die ook de mijne is, dat het eene zaak is van het grootste belang niet alleen voor Amsterdam, maar ook voor den handel en de scheepvaart van ons vaderland. Maar wanneer men dan de zaak, door den eenmaal verkeerdelijk ingeslagen weg van concessie te volgen, wenscht te bevorderen, dan heeft men ook het regt te verlangen dat van regeringswege, eene der contracterende partijen, alle mogelijke zorg aan die zaak gewijd worde.

Ik kan mij dus vereenigen met hetgeen door de Regering is geantwoord op de vragen, die in het verslag van deze Kamer zijn gedaan. Ik kan mij geheel nederleggen bij het antwoord van de Regering, hoezeer ik voorzie, dat de Regering daarbij nog op vele moeilijkheden zal stuiten. Daarop doelde nu juist hetgeen ik gisteren bij de beraadslaging over het hoofdstuk betreffende het Departement van Justitie heb gemeend te mogen aanvoeren. Het laatste prospectus van de maatschappij is niet in overeenstemming met het Wetboek van Koophandel, het kan daarmede niet in overeenstemming zijn, of de zaak zou mislukken. Nu weet ik zeer goed, dat, wanneer de deelnemers de kans willen belooft in te schrijven, als er bepalingen buiten het Wetboek van Koophandel zijn vooropgezet, zij daarvoor zelve aansprakelijk zijn en dit minder van de Regering afhangt. Maar wanneer het antwoord van de Regering wordt opgevat in den zin, dien ik daaraan hecht en die, naar ik geloof, niet voor tweeledige uitlegging vatbaar is, dan voorzie ik dat men nog op vele moeilijkheden zal stuiten. Ik hoop het tegendeel, maar ik voorzie dat.

Ik wil nog steeds hoop voeden, dat de zaak langs dezen weg moge kunnen worden tot stand gebragt. Maar ik moet mij ook voorstellen, dat er mogelijkheid bestaat, dat de aan te bieden waarborgen in het oog van de Regering niet voldoende zijn en dat niet voldaan wordt aan alle opgelegde verplichtingen. Dan vraag ik, wat moet dan verder geschieden?

Ik vraag dit daarom, omdat wanneer eenmaal deze Kamer is uiteengegaan, er geen vooruitzicht bestaat, dat zij zoo spoedig weder zal worden bijeengeroepen. In dien tusschentijd vervalt echter een zeer belangrijke termijn. Wanneer toch op 14 Maart aanstaande het werk van de doorgraving niet is aangevangen, dan verbeurt de concessionaris de aanspraak op de drie millioen van Amsterdam. Gelukt de zaak, wordt aan de eischen der statuten voldaan en zijn de noodige waarborgen gesteld, dan is het zeer wenschelijk en mogelijk, dat vóór dien termijn met de zaak een aanvang worde gemaakt. Maar onderstel eens dat dit niet geschiedt en dat de waarborgen niet voldoende zijn, dan vraag ik: hoe komt de zaak tot een einde? Zal men die onzekerheid eeuwigdurend laten bestaan en zal men de teleurstelling nog vermeederen? Neen, Mijnheer de Voorzitter, ik geloof dat dit niet mag en ook niet te verwachten is van deze Regering, die de zaak beschouwt als een nationaal en internationaal belang. Ik kan mij niet voorstellen dat wanneer men eenmaal aan een gedeelte van ons vaderland eene uitvoering van staatswege heeft verzekerd, men de onbillijkheid zoover zal drijven, aan een nog veel grooter gedeelte van het vaderland diezelfde uitvoering van staatswege te weigeren, wanneer gebleken zal zijn dat de eenmaal ingeslagen weg van concessie niet tot de uitvoering leidt. Het is daarom dat ik de vrijheid neem er bij de Regering met den meesten ernst op aan te dringen om, wanneer het haar blijkt dat de vereischte waarborgen niet zijn gesteld; wanneer het haar blijkt dat op 28 November 1864 niet is voldaan aan n°. 2 van het Koninklijk besluit van 16 Julij 1863, waarbij de Koning heeft bepaald dat de termijn, binnen welken de aandeelen in het maatschappelijk kapitaal, die bij het teekenen der acte van oprigting nog niet mogten zijn geplaatst, wordt gesteld op een jaar, alsdan te verklaren dat de concessionaris, volgens art. 34, n°. 3, niet heeft voldaan aan art. 33 van de concessie, dat deze niet heeft daargesteld zoodanige maatschappij als bij dit artikel bedoeld is. Wat lees ik in art. 34? » De concessionaris zal van al zijne regten vervallen zijn; 3°. indien de concessionaris niet voldoet aan de bepaling van art. 23, dat is het niet voldoen aan de daargestelling van de maatschappij." Nu beweer ik dat aan dit voorschrift niet zal zijn voldaan wanneer niet blijkt dat voldaan is aan het Koninklijk besluit, waarbij de statuten voorwaardelijk zijn goedgekeurd, voorwaardelijk namelijk, wanneer binnen een jaar de nog niet geplaatste aandeelen geplaatst zijn.

Ik herhaal echter, ik wensch niets liever dan dat de Regering de verzekering erlange dat de maatschappij op waarheid gegrond is en in staat om de groote zaak uit te voeren. Eenmaal moet evenwel een einde aan de zaak komen, en het is daarom dat ik mij

het ernstigste geval heb voorgesteld. Ik heb gemeend mijne meening te moeten mededeelen voor het geval dit mogt plaats grijpen.

Ten slotte wil ik er nog bijvoegen dat ik aan de beide door mij behandelde punten zoo veel hecht, dat ik van de inlichtingen van den Minister van Binnenlandsche Zaken mijne stem over dit hoofdstuk zal afhankelijk stellen.

De vergadering wordt voor een kwartieruurs geschorst.

Na de hervatting der zitting wordt de beraadslaging over het wets-ontwerp, houdende vaststelling van hoofdstuk V der Staatsbegrooting voor 1865 (Departement van Binnenlandsche Zaken) voortgezet.

De heer van der Lek de Clercq. [Deze rede zal nader worden medegedeeld.]

De heer Boreel van Hogelanden: Mijnheer de Voorzitter, slechts een kort woord. Men leest in ons Verslag: dat » het denkbeeld der Regering, om ten aanzien der ambtenaren van den Waterstaat eene scheiding tusschen de rijks- en provinciale dienst tot stand te brengen, bij de overweging daarvan in de afdeelingen schier algemeen afkeuring vond." De Minister van Binnenlandsche Zaken heeft in het antwoord dat daarop is ter neder geschreven gezegd: » Ook de Eerste Kamer zal wel gelieven goed te vinden, dat de raadzaamheid eener reorganisatie van het corps van den waterstaat meer opzettelijk worde overwogen, wanneer op eene volgende begrooting de vereischte sommen voor personeel en werken zullen zijn aangevraagd."

Ik hoop dat de Minister het mij niet ten kwade zal duiden indien ik dat onderwerp toch hier ter sprake breng. Bij mij is toch de vrees ontstaan, dat wellicht op eene volgende begrooting die reorganisatie zal voorkomen en wanneer het voorstel daartoe bij den anderen tak der Vertegenwoordiging goedkeuring zal hebben gevonden, dan zou het misschien te laat zijn om op die zaak terug te komen. Dan zou toch voorzeker deze Vergadering niet de begrooting van Binnenlandsche Zaken willen afstemmen, alleen op grond dat die reorganisatie op die wijze wierd voorgesteld.

Intusschen, Mijne Heeren, tegen dat denkbeeld, tegen die scheiding van rijks- en provincialen waterstaat meen ik dat groote bezwaren kunnen ingebracht worden. In de eerste plaats meen ik dat daaruit groote kosten zullen moeten voortvloeijen voor de provincien. Er zal toch vooreerst een hoofdamtenaar moeten zijn, en andere ambtenaren onder hem geplaatst. Zij zullen ruim bezoldigd moeten wezen, want zij hebben weinig vooruitzicht op bevordering, weinig vooruitzicht op pensioen.

Maar bovendien bestaat er, mijns inziens, nog grooter bezwaar. Ik vrees dat er tusschen die twee waterstaatsdiensten al spoedig verschil van inzichten zal ontstaan. Daaruit zullen botsingen voortkomen. Het is te voorzien dat het Ministerie van Binnenlandsche Zaken zijne inlichtingen van de ambtenaren van den Rijkswaterstaat, het provinciale bestuur die van de provinciale ambtenaren zullen ontvangen, van daar verschil van gevoelen, veelvuldige correspondentie, vertraging, veel geschrijf, juist op oogenblikken wanneer er zou behooren gehandeld te worden.

Nu weet ik wel dat de heer Minister heeft aangevoerd dat de provinciale vertegenwoordiging de bevoegdheid moet hebben om eene afzonderlijke waterstaatsdienst te bezitten. Ik geloof ook dat aande provincien, die daarop gesteld zijn, daartoe de bevoegdheid behoort te worden toegekend, maar dat die provincien, die de bezwaren te groot achten, daartoe niet genoodzaakt behooren te worden, iets dat geschieden zou als de Minister rijksambtenaren niet langer toeliet om zich voortdurend met de dienst der provincie te belasten.

Ik herhaal het: het is alleen de wensch dat de provincien, die dat niet mogten verlangen, niet zullen genoodzaakt worden om een afzonderlijken waterstaatsdienst op te rigten, dien ik heb willen uitdrukken.

De heer van Nispen van Pannerden: Het Vde hoofdstuk is een van de gewigtigste en zeker het meest omvattende hoofdstuk onzer Staatsbegrooting. Ieder kan daaruit gelegenheid vinden om het een of ander onderwerp te bespreken. Ik voor mij wensch, ook na deze langgerekte discussie, toch nog enkele punten te behandelen.

Ik had mij voorgenomen om het onderwerp te behandelen door den laatsten geachten afgevaardigde besproken. Hij heeft een wensch geuit waarin ik geheel deel, maar ik meen dat uit de Memorie

18de ZITTING. — 6 JANUARIJ.

II. Staatsbegroting voor het dienstjaar 1865. (Beraadslaging over hoofdstuk V.)

van antwoord blijkt dat de Regering aan de gewestelijke besturen volledige vrijheid wil laten.

Men leest daar bladz. 7: »Volkomen juist is door sommige leden opgemerkt, dat eene reorganisatie van den waterstaat in de provincien niet mag geschieden bij Koninklijk besluit; daarom heeft ook in Gelderland en Groningen die reorganisatie onder 's Konings goedkeuring plaats gehad bij provinciale verordening. In Gelderland is daartoe zelfs overgegaan, nadat Gedeputeerde Staten bekend waren gemaakt met het voornemen van den Minister om de afscheiding tusschen de Rijks- en provinciale waterstaatsdienst voorloopig uit te stellen; dit zal wel het beste bewijs wezen van de onjuistheid der meening van enkele leden, als of de Staten niet zoo geheel vrij in hunne beslissing waren geweest.»

Ik heb in dat antwoord eene bevrediging gevonden, want ik meen dat het des Ministers bedoeling is, dat de Staten geheel vrij zullen zijn om die organisatie tot stand te brengen al dan niet, en dat de Regering daarop geenerlei invloed zal uitoefenen.

Ik ben voorstander van de vrijheid van gewestelijke en gemeentelijke besturen, en, in dezen zin het antwoord van den Minister opgevat hebbende, meen ik mij daarbij te kunnen nederleggen.

Maar er is in ons Verslag ook nog de wensch uitgedrukt, dat de reorganisatie van den waterstaat mogt worden uitgesteld tot dat de wet, bij art. 191 der Grondwet bedoeld, zou zijn tot stand gebracht; de Minister heeft er niet op geantwoord; ik meen dat die wensch billijk en regmatig is, en geef den Minister daarom in overweging om vooraf de wet, bij gezegd artikel der Grondwet voorgeschreven, in te dienen, en eerst daarna aan eene reorganisatie van den waterstaat te denken.

Het tweede punt, hetwelk ik meen te moeten behandelen, is het benoemen van een onderwijzer in de gemeente Haarlemmerliede. Dat onderwerp is bij de algemeene beschouwing over de Staatsbegroting ter sprake gebracht door den geachten spreker uit Gelderland, den heer Schimmelpenninck van der Oije; ik heb bij die gelegenheid aan den Minister gevraagd, de stukken, die op deze zaak betrekking hadden, te mogen inzien; hij heeft dit welwillend toegestaan en ik heb heden morgen van die toestemming gebruik gemaakt. Maar juist na inzage van die stukken te hebben genomen, meen ik verplicht te zijn op dit onderwerp terug te komen.

Wat is de zaak? Op 20 Januarij 1864 was een vergelijkend examen gehouden. Uit de punten, daarbij door den schoolopziener toegerekend aan degenen, die aan dat examen hadden deel genomen, blijkt, dat er zes waren, die boven de dertig punten hadden bekomen, en anderen, die daartoe zeer dicht naderden. Nu moest er eene voordragt door burgemeester en wethouders worden opgemaakt; er vond eene bijeenkomst plaats met den schoolopziener, en daarin werden burgemeester en wethouders het met den schoolopziener niet eens. Deze laatste vorderde, dat op de voordragt zouden gebracht worden de zes personen, aan welke door hem in rangorde de meeste punten waren toegekend; burgemeester en wethouders wilden vrij zijn in hunne keuze en een zevenden persoon, in stede van den zesde, op de voordragt brengen.

Op 28 Januarij 1864 maakten burgemeester en wethouders eene voordragt op en bragten, overeenkomstig hun gevoelen, den zevende in rangorde mede onder het zestal dat voorgedragen werd. Nadat die voordragt was opgemaakt, werd een adres ingediend om des Konings beslissing te vragen, of burgemeester en wethouders vrij waren in hunne voordragt, dan wel of zij gebonden waren aan hetgeen de schoolopziener verlangde. Daarop werd door den Minister van Binnenlandsche Zaken geschreven, dat naar zijn oordeel burgemeester en wethouders verplicht waren zich bij de voordragt te bepalen tot hen, aan wien de schoolopziener de meeste punten had toegekend. In de andere Kamer zeide de Minister, dat die voordragt later is gewijzigd, en burgemeester en wethouders eene nieuwe voordragt hebben opgemaakt. Ik spreek het niet tegen, maar kan het ook niet bevestigen, want ik heb die tweede voordragt niet onder de stukken gevonden.

Na die voordragt benoemde de raad den in de laatste plaats door burgemeester en wethouders voorgedragene; van daar beklag aan den Koning en een voorstel tot vernietiging van dat raadsbesluit. Daarop volgde het Koninklijk besluit van 20 Junij 1864, waarin wij de volgende overwegingen lezen: Overwegende dat burgemeester en wethouders dezer gemeente, bij het opmaken eener voordragt van zes personen, ten einde de raad daaruit eene keuze zou kunnen doen tot benoeming van een hoofdonderwijzer bij de openbare school te Spaarnwoude, in strijd met het gevoelen van den districts-schoolopziener op die voordragt als zesden candidaat iemand hebben geplaatst, die bij het vergelijkend examen slechts de zevende plaats had verkregen, en dat de keuze van den raad op dien persoon is gevallen;

» dat volgens art. 22, eerste lid, der wet van den 13den Aug. 1857 (Staatsblad n°. 103), zoodanige voordragt hoogstens zes personen mag bevatten, en dat uit den aard der zaak daarop alleen diegenen mogen gebracht worden, die bij het vergelijkend examen het best voldeden;»

Art. 22 der wet op het lager onderwijs luidt: »De hoofdonderwijzers worden benoemd door den gemeenteraad uit eene voordragt van minstens drie en hoogstens zes personen, opgemaakt door burgemeester en wethouders, in overleg met den districts-schoolopziener.» Nu vraag ik, of het bij mogelijkheid overleg met den schoolopziener kan heeten, wanneer die schoolopziener de regerende man is, die door de vaststelling der punten zal aanwijzen wie op de voordragt moeten gebracht worden? Ik voor mij kan het uit die woorden niet afleiden: ik lees er in dat de voordragt moet worden opgemaakt na raadpleging, maar niet met toestemming of goedkeuring van den schoolopziener.

Indien de woorden zelve niet duidelijk mogten zijn, zoo heeft toch de Minister, die de onderwijswet ontwierp en in deze Kamer verdedigde, van gindsche plaats deze woorden tot ons gerigt: »Dezelfde spreker heeft mij de vraag voorgelegd, wat de betekenis is van het woord overleg in art. 22. Moet men het eens worden omtrent de keuze van een hoofdonderwijzer? Zoo als de bepaling daar ligt, geloof ik niet dat men er die beperkte betekenis aan kan geven, dat burgemeester en wethouders bepaaldelijk verplicht zijn, het advies van den schoolopziener te volgen.

» Een overleg met den schoolopziener kan niet beteekenen: met toestemming van den schoolopziener. Een overleg naar het gewone spraakgebruik heeft alleen de betekenis van raadgeving, van voorlichting. Men mag echter van burgemeester en wethouders verwachten dat zij niet ligtvaardig zullen handelen omtrent het advies van den schoolopziener. Indien zij dat deden, zou de opinie zich spoedig tegen hen keeren en daarin zouden zij de straf erlangen voor de ongepaste verwaarloozing van dat advies.» Al waren dus de woorden der wet niet duidelijk, de uitleg, dien de ontwerper der wet er aan gaf, maakt den zin en de strekking duidelijk.

Niemand zal kunnen tegenspreken dat door den uitleg, die er nu aan gegeven wordt, de hoofdvloed op de benoeming van onderwijzers in alle gemeenten aan het gemeentebestuur wordt ontnomen en overgedragen op den schoolopziener.

Ieder die een vergelijkend examen heeft bijgewoond, weet wat het toekennen van punten beteekent en dat dit geheel afhangt van het individueel gevoelen van hem die het examen afneemt. Als nu de staat, dien de schoolopziener alleen opmaakt en waaruit alleen kan blijken hoe hij over de bekwaamheden der sollicitanten oordeelt, beslist, wie op de voordragt mogen gebracht worden, dan heeft het gemeentebestuur niets meer te zeggen.

Nu vergeet men niet dat de schoolopziener ook menschen zijn en dat ook bij hen gunst of ongunst, genegenheid of ongenegenheid invloed kan hebben op het toekennen van een puntje meer of minder. Ik ga verder: ik ben in de gelegenheid geweest er over te oordeelen, doordien ik meermalen bij een vergelijkend examen ben tegenwoordig geweest, en ik zeg, dat dergelijke oorzaken niet zelden invloed uitoefenen. Als nu de uitleg van den Minister van Binnenlandsche Zaken regelgevend mogt worden, dan wordt de vrije keuze der gemeentebesturen ten aanzien der benoeming van onderwijzers niet alleen belemmerd, maar ze gaat zelfs geheel en al verloren. Zoo er ooit sprake kan zijn van centralisatie, dan dunkt mij dat hierin toch waarlijk wel een sprekend voorbeeld gelegen is. Indien toch in de plaats van het gemeentebestuur, hetwelk naar de Grondwet geroepen is om de gemeentelijke belangen te behartigen, de schoolopziener treedt, dan dunkt mij dat men wel mag zeggen, dat men centraliseert.

Maar er is meer. Als die wijze van handelen gevolgd moet worden, zou dat de oorzaak zijn, dat er dikwijls slechte keuzen van onderwijzers plaats vinden. Niet hij, die de meeste bekwaamheden bezit, is op iedere plaats altijd de geschiktste. Er is meer noodig dan algemeene bekwaamheden. Gisteren is bij het bespreken van het notariaat gezegd, dat iedereen gemakkelijk een certificaat van goed gedrag kan verkrijgen. Als dat waar is voor candidaat-notarissen, zou het dan ook niet waar zijn voor aspirant-onderwijzers? En zoo nu een gemeentebestuur, bij het doen van eene keuze, geen anderen leiddraad mogt volgen dan zoodanig certificaat en de rangorde, die de schoolopziener aan de aspiranten had aangewezen, dan zouden dikwijls zeer ongelukkige keuzen gedaan moeten worden.

Indien de Minister eenige jaren van zijn werkzaam leven in lagere betrekkingen had doorgebracht, indien hij eenige jaren lang lid ware geweest in een plattelands-gemeentebestuur, ik geloof voorwaar niet, dat hij dergelijke beslissing aan den Koning zou hebben voorgedragen.

Er is nog meer. In het onderhavige geval had de eerste can-

II. Staatsbegroting voor het dienstjaar 1865. (Beraadslaging over hoofdstuk V.)

didaat 38 punten, de vijfde 32 punten, de zesde 31 punten en de zevende 30 punten verworven. Er was dus verschil van één punt: een hoogst gewichtig verschil voorzeker. Maar ziet men nu dien staat in, waarvan ik een afschrift genomen heb, dan ziet men dat ten opzichte van de geschiktheid om onderwijs te geven, die zevende candidaat een punt meer had verworven dan de zesde. Men gelieve hierop wel te letten. Nu zal iedereen toch erkennen, dat de geschiktheid om onderwijs te geven meer waarde heeft op het platteland voor den onderwijzer, dan meer taalkennis en meer wetenschappelijke vorming.

De Minister heeft in de andere en in deze Kamer eene zeer teedere snaar aangeroerd. Hij heeft gezegd: men verlangde een katholiek onderwijzer. Ik wist dat niet; maar ik heb de stukken nagezien en het is volkomen waar. Maar uit de stukken blijkt ook, dat zeven achtsten van de kinderen, die in die school onderwijs moesten ontvangen, tot die gezindheid behooren, en dat de meerderheid van den gemeenteraad het daarom in het belang van de gemeente en van het onderwijs rekende, een onderwijzer van die gezindheid te kunnen vinden. Zou men hier ook mogen zeggen: *hinc illae lacrymae*? Zou dit misschien ook aan de andere zijde eenigen invloed hebben kunnen uitoefenen?

Maar er is nog meer. Nadat de eerste benoeming bij Koninklijk besluit vernietigd was, bleek van de zes personen, die op de lijst waren gebragt, een op eene andere plaats benoemd was. Een tweede schreef dat hij niet meer in aanmerking wenschte te komen. Er bleven dus vier personen voor die voordragt over. En nu wenschte het gemeentebestuur dat of de voordragt zou aangevuld worden of een nieuw vergelijkend examen zou plaats hebben. Gedeputeerde Staten van Noordholland ondersteunden dit laatste. Desniettemin werd het geweigerd. Hoe dit zij, ik kan niet berusten in den uitleg, die door den Minister van Binnenlandsche Zaken aan de wet op het onderwijs gegeven wordt, en waarbij de vrijheid en de invloed der gemeentebesturen op de keuze der onderwijzers geheel wordt vernietigd.

Een woord over de armenwet. Dit punt is reeds behandeld door den geachten spreker uit Gelderland, den heer van Rhemen van Rhemenshuizen. Ook ik heb met leedwezen uit de gewisselde stukken en uit hetgeen de Minister in de andere Kamer gezegd heeft gezien, dat wij in den loop van dit zittingjaar op geene herziening van die armenwet mogen rekenen. Ik erken gaarne dat men moeilijk aan den Minister bij zijn veelomvattenden werkkring kan voorschrijven wanneer die herziening moet plaats hebben. Ik erken ook met den Minister, dat aan die herziening groote moeilijkheden verbonden zijn. Maar toch meen ik hem te mogen in overweging geven, even als de geachte spreker uit Gelderland, of ten deze niet dringende herziening gevorderd wordt. Na hetgeen hij daarvan gezegd heeft zal ik er niets meer van zeggen. Mij dunkt het door hem geleverde betoog moet den Minister overtuigen dat herziening gebiedend gevorderd wordt.

Nu een woord over het domicilie van onderstand. De geachte spreker uit Gelderland heeft gezegd: zal ik het nog eens bewijzen dat de verblijfplaats de eenige is die als grondslag voor het domicilie van onderstand kan worden aangenomen? Misschien ware het nuttig geweest dat die geachte spreker dit bewijs had geleverd. Voorzeker ware het niet geheel overbodig geweest na hetgeen de Minister in de andere Kamer heeft gezegd. Ik lees toch in het *Bijblad*, bladz. 356:

„De geachte spreker uit Breda, de heer Hollingerus Pijpers, doet de vraag, of, wanneer er verschil is tusschen de aanwijzing van de werkelijke verblijfplaats of de geboorteplaats als het domicilie van onderstand, het niet een redelijke middenterm zou zijn, als domicilie van onderstand het wettelijk domicilie aan te wijzen. Dat komt ongeveer overeen met hetgeen de geachte spreker uit Overijssel, de heer IJssel de Schepper, verlangt; zijn geschrift is een mooi boekje, dat ik met uitstekend genoegen heb gelezen, en wanneer ik, zonder vooruit te loopen op eene herziening, mijn bijzonder gevoelen mag verklaren, dan acht ik zijn betoog op dit punt zegevierend. Ik geloof dat dit punt volkomen juist is getroffen.”

Ik betwijfel, of de aannahme van het wettelijk domicilie als domicilie van onderstand werkelijk zou voldoen aan hetgeen nuttig en noodig is. Ik verzoek toch den Minister eens na te gaan op welke wijze verandering in dat domicilie gebragt wordt. Het is niet genoeg dat men van woonsteden verandert, men moet ook eene verklaring afleggen voor het bestuur der plaats die men verlaat en eene voor dat der plaats welke men gaat bewonen.

In vele gevallen zal dit — als dat beginsel wordt aangenomen — geheel worden nagelaten, en daardoor zal dan het domicilie van onderstand niet veranderen, al woont men op eene gansch andere plaats.

In de tweede plaats wensch ik den Minister te wijzen op min-

derjarigen die het ongeluk hebben gehad hunne ouders te verliezen. Zij volgen het domicilie van hun voogd, en bij overlijden van dezen, zoo een andere wordt benoemd, weder het domicilie van den tweeden voogd. Alleen de verblijfplaats kan — zoo als de geachte spreker naast mij gezeten heeft gezegd — worden aangewezen als het domicilie van onderstand. Wil men toch zich verlaten op de kerkelijke en bijzondere liefdadigheid, dan zal men zulks alleen daar kunnen doen, waar men het lijden en het gebrek zijner medemenschen ziet, en hierdoor wordt opgewekt om, hetzij uit kerkelijken zin hetzij uit gevoel van maatschappelijken pligt, te hulp te komen.

De heer van Eysinga: Slechts een paar woorden om een paar punten te bespreken, waaromtrent ik gaarne eenige inlichtingen, kon het zijn eenige toezegging van den Minister wenschte te ontvangen. Die punten zijn van specialen aard en behooren te huis op het gebied van waterstaat en publieke werken, op het gebied waarop men van zulke ongelooflijk groote schreden voorwaarts hoort gewagen, bijv. van eene afdamming der Zuiderzee. Hierop toch werd dezer dagen gewezen, en niet door plannenmakers, maar door gevestigde dijkbesturen, die zich dezer dagen deze zaak hebben aangetrokken.

Of zoodanige plannen behooren tot de illusien kan ik niet beoordeelen. Zij gaan mij te hoog, welligt zeg ik juister te diep; doch ik laat dit in het midden.

Vooraf vestig ik de aandacht op het onder-art. 180 dezer begroting voor Binnenlandsche Zaken, dat in verband staat met het onderhoud en herstel van zeehavens en zeekeringen, zoo als zulks nader wordt omschreven in de Memorie van Toelichting.

Ik wensch de opmerking te maken dat de provincie Friesland, wat dit artikel betreft, zeer karig is bejegend.

De post die voor dat artikel is uitgetrokken bedroeg primitief ruim f 240 000, doch is naderhand gebragt op ruim f 290 000, en uit dien geheelen post is aan de provincie Friesland toegekend eene som van ruim f 3000. Was daarmede in de behoeften van het gewest voorzien, waarlijk ik zou mij niet beklagen, ik zou mij integendeel zeer verheugen; doch het is daar zeer ver van daan. Dit is echter zeker, dat, al laten wij de groote plannen, waarvan ik zoo even gewaagde, buiten berekening, men verplicht is te trachten te behouden wat men heeft, en dat men zich in verschillende gewesten van dit land, en zeker niet in het minst in het gewest waarvan ik de eer heb afgevaardigde te zijn, steeds ten strijde moet aangorden tegen den natuurlijke vijand, de zee.

Bij de behandeling van dit hoofdstuk ten vorigen jare heb ik een punt ter sprake gebragt, waarop ik thans wensch terug te komen, namelijk de hulp die men van de Regering wenschte in het belang van een der grootste, ik mag zeggen van het belangrijkste waterschap van het gewest mijner inwoning. Toen de Minister van Binnenlandsche Zaken het de eer aandeed het te bezoeken, meen ik dat hij zich niet ongenegen heeft verklaard, die hulp te verleenen. Het gevolg daarvan was dat ik in deze begroting had verwacht hiervan de bewijzen te vinden; ik heb ze echter niet daarin gevonden.

De Provinciale Staten van Friesland hebben de behoefte erkend, en zij hebben medewerking en hulp verschaft; het waterschap zelf heeft groote en zeer zware offers gebragt, en men had zich gevleid met de hulp van de Regering. Zoo als wij gezien hebben, is die niet in de begroting opgenomen; hopeloos is evenwel de zaak niet. Wanneer men de Memorie van Toelichting raadpleegt op bladz. 18, dan schemert daar eene toezegging van hulp door, strekkende tot dijksverbeteringen in Friesland. Mijn blik is evenwel niet scherp genoeg om te onderkennen, of die lichtstraal meer of minder helder is. Daarom zou ik omtrent dit punt gaarne eenige inlichting en zoo mogelijk ook eenige toezegging van den Minister van Binnenlandsche Zaken wenschen te ontvangen.

Een tweede punt betreft het eiland Ameland. Dat eiland, waarvoor zal moeten strekken de som die ik zoo even noemde van ruim drie duizend gulden ter verbetering van de zeekeringen, moet steeds krachtig worden versterkt tegen de werking der zee, en het is gebleken, dat de invloed van de laatste stormen zich daar zeer belangrijk heeft doen gevoelen, zoo als ook blijkt uit de toelichting van dezen post, waarvan ik nu echter met het oog op de reeds lang gerekte discussie geen lecture zal geven.

Dat eiland is een natuurlijk verdedigingsmiddel van onze kust, en het dient, zoo als ook door de Regering wordt gezegd, zooveel mogelijk beveiligd te worden. Nu geloof ik, dat dit doel niet beter zal kunnen bereikt worden dan door het eiland te hechten aan het vasteland, en het is mij bekend, althans ik meen zulks te weten, dat voor dat doel twee plannen bestaan. Een plan uitgaande van de provinciale autoriteit; het andere plan, waarvoor

II. Staatsbegroting voor het dienstjaar 1865. (Beraadslaging over hoofdstuk V.)

concessie is of zal worden aangevraagd, waarbij landaanwinning op den voorgrond zou staan, gaat uit van den heer Teding van Berkhout.

Ik zou gaarne in het belang van het gewest, dat ik de eer heb te vertegenwoordigen, van den Minister van Binnenlandsche Zaken vernemen, wat van deze plannen hem bekend is, en of men bij de uitvoering van die plannen, hetzij op de eene, hetzij op de andere wijze, in meerdere of mindere mate zal kunnen rekenen op de medewerking van de Regering.

De heer **Hartsen**: Na hetgeen mijn geachte mede-afgevaardigde uit Noordholland omtrent de zaak der doorgraving gezegd heeft, aarzel ik daar iets bij te voegen. Ik zal mij nog slechts eene enkele vraag veroorloven. In de Memorie van Beantwoording lees ik: »De Regering zal, gelijk zij ook in de andere Kamer heeft toegezegd, geene vergunning tot storting geven, dan wanneer zij zich overtuigd zal hebben dat de Maatschappij volkomen bij magte is te handelen, dat zij niet alleen geconstitueerd is, maar op het volle kapitaal, behoorlijk gewaarborgd, gevestigd. Het onderzoek hieromtrent is nog in gang.»

Nu is den 28sten November in de hoofdstad eene negotiatie gestoten van 5 miljoen, waarbij werd bekend gemaakt, dat het kapitaal gevonden was. Het is mij dus niet regt duidelijk wat de strekking van dat onderzoek kan zijn. Ik neem dus de vrijheid aan de Regering te vragen, of dat onderzoek is afgelopen en of zij nu al dan niet hare toestemming zal geven tot het doen der eerste storting, voorgeschreven bij alinea 2 van art. 24 der concessie.

De heer **Taets van Amerongen**. In de afdeeling waartoe ik de eer had te behooren is eene vraag gedaan over de afsnijding van den Rijn boven Wijk bij Duurstede. Het antwoord der Regering heeft mij niet geheel bevredigd. Ik beaam zeer dat de kromming van de rivier voor de scheepvaart voordeliger zal zijn als die afsnijding geschiedt. Ik heb dikwijls gezien dat die kromming zeer veel ongerief aan de scheepvaart heeft bewezen. Maar ik kan mij niet vereenigen om de doorsnijding van die kromming, die zooveel jaren bestaan heeft, te doen op dit oogenblik. Ik had gewild dat die doorsnijding geschiedt ware als men eerst had geweten welken invloed de brug te Kuilenburg op die doorsnijding zou hebben. Dat die benedenrivier opgeruimd is, is zeer goed, maar dat neemt niet weg dat de brug te Kuilenburg, die boven die opruiming gelegen is, toch daarop ook invloed kan hebben van doorgang van ijs en water.

Ik kan ook niet deelen in hetgeen in het verslag voorkomt om den rivierstand voor Wijk bij Duurstede door doorgraving te verbeteren. Er is een plan van onteigening om over Wijk de rivier te verbreden. Als zij aan den zuiderkant verbreed wordt, dan zou de afloop van water voor Wijk in een slechteren toestand komen. Ik vraag, of er plan bestaat om de ondiepten voor Wijk uit te baggeren, of het met kunstwerken zoo te maken, dat de rivier blijft op eene voor de scheepvaart behoorlijke diepte.

De heer **Nobel**: Mijnheer de President, ik veroorloof mij voor een oogenblik het woord te vragen, niet om mij te mengen in de beraadslaging, die over dit Vde hoofdstuk wordt gevoerd, noch ook om deel te nemen aan den strijd, die over sommige punten is ontstaan, maar alleen om een wensch te herhalen, dien ik reeds in de zitting van 29 December 1863, bij de behandeling van de begroting voor 1864, de eer had te uiten. Ik nam toen de vrijheid aan den Minister van Binnenlandsche Zaken den wensch kenbaar te maken, dat er maatregelen zouden genomen worden tegen de herhaalde overstromingen van een groot deel van Overijssel en Gelderland door de Zuiderzee. De Minister verblijdde mij met een antwoord, dat hoop en goede verwachting opwekte. Het is mijne bedoeling niet, den Minister eenige inlichting te vragen, en nog minder om hem zelfs in de verte een verwijt te willen doen, het tot stand komen van maatregelen, tot het brengen van verbetering in dien toestand, die inderdaad calamiteus zou kunnen worden genoemd, te hebben vertraagd.

Ik vraag den Minister geen inlichting, omdat het mij bekend is, dat door hem pogingen worden aangewend om herstel aan te brengen. Ik maak den Minister geen verwijt van de vertraging welke het tot stand komen der pogingen heeft ondervonden, omdat ik weet dat die vertraging niet aan hem moet worden toegeschreven, maar alleen aan de tegenwerking van één enkel Overijsselsch polderbestuur.

Ik meen echter dat, terwijl de algemeene belangstelling in Gelderland en Overijssel zoo zeer op dit punt is gevestigd, zich ook hier in deze Vergadering wel eene eene stem ten voordeele van het nemen van maatregelen tot herstel mag laten hooren.

De belangstelling toch in beide gewesten is algemeen; zoowel uit Overijssel als uit Gelderland hebben zich gemeentebesturen met adressen tot den Minister gerigt. De Geldersche polderbesturen van Oosterwolde en Oldenbroek, en het Overijsselsche polderbestuur van Kampervveen hebben niet alleen adressen aan den Minister ingezonden, maar ook commissarissen benoemd om persoonlijk bij den Minister hunne belangen voor te staan.

Ik zal hier niet in het midden brengen al wat, zoowel door Gedeputeerde Staten als door Provinciale Staten in Gelderland, in deze aangelegenheid is gedaan om hunne belangstelling te toonen, noch ook al wat voorgevallen is in de zitting der Provinciale Staten van Gelderland van 3 November 1864, toen ik van de tribune de welsprekende en sierlijke taal van den Voorzitter der Vergadering, den Commissaris des Konings in Gelderland, heb gehoord, die met warmte de handelingen van den Minister tegen verkeerde opvatting heeft verdedigd.

In diezelfde vergadering werd zonder hoofdelijke stemming een voorstel van een lid van Gedeputeerde Staten aangenomen, om die Gedeputeerden te magtigen, namens Provinciale Staten bij den Minister ernstig op afdoening der zaak aan te dringen.

Wanneer men nu vraagt naar de middelen tot herstel, dan zijn al de genoemde besturen van gemeenten, waterschappen en polderdistricten, behalve het ééne Overijsselsche polderbestuur, waarvan ik zoo even heb gewaagd, eenparig van oordeel, dat het eenige afdoende middel om duurzame verbetering aan te brengen, is het middel hetwelk de Minister van Binnenlandsche Zaken reeds in de verte deed doorschemeren in het antwoord, dat hij de welwillendheid had mij in de zitting van 30 December 1863 te geven. De Minister zeide toen: » Aan de leden der Kamer, welke die streek niet zoo goed kennen, zal ik zeggen, dat het hier te doen is om een overlaat langs de zeekust, in 1825 aangelegd. Nu is gevraagd, of de overlaat, waaraan men de overstroming wijt, zeedijk zal worden, Ik acht het waarschijnlijk, dat daartoe zal moeten worden besloten.» (Bijblad 1863-64 I, 1107.

Gelijk ik de eer had te zeggen, weet ik dat de schuld der vertraging niet aan den Minister ligt; maar wanneer ik den ernst van de omstandigheden en van het oogenblik naga en het seizoen in aanmerking neem dat wij nu weder zijn ingetreden, dan gaat inderdaad die geheele streek van Gelderland en Overijssel eene bezorgde toekomst te gemoet, en meen ik den Minister te mogen toewenschen, dat het hem gelukken moge den tegenstand te overwinnen en de hinderpalen uit den weg te ruimen, die aan zijn conciliatoir voorstel worden in den weg gelegd; maar dat, wanneer dit niet het geval mogt kunnen zijn, de Minister dan ook met een afdoenden en energieken maatregel een einde make aan dien strijd en eene beslissing neme, waardoor de zaak eindelijk tot stand kunne komen. Ik laat gaarne aan den Minister over in welken zin die beslissing genomen moet worden. Ik zie die eindbeslissing van dezen Minister met vertrouwen te gemoet en zal er dus niets bij voegen, overtuigd dat de medewerking, die wij reeds in deze zaak van den Minister hebben ondervonden, ook ons deel zal blijven en hem zal aansporen deze zaak tot een goed einde te brengen.

De heer **van Swinderen**: Eene aanmerking vooraf, Mijnheer de Voorzitter, namelijk dat de behandeling van hoofdstuk V ons noodwendig in locale belangen moet brengen, hetgeen aan dit hoofdstuk zoo bijzonder eigen is. Ik zie er dan ook voor mij geen bezwaar in, denzelfden weg als de vorige geachte spreker te bewandelen. Ik zal dit evenwel zeer kort doen, omdat ik mij in de hoofdzak vereenig met hetgeen door mijn geachten mede-afgevaardigde uit Friesland ten opzichte van eenige punten is gezegd.

Hij heeft gewezen op de belangen van het grootste waterschap in dat gewest. Ofschoon het misschien bekend is, geloof ik evenwel dat het niet overbodig is, op dat waterschap toch nog meer bepaald de aandacht te vestigen. Wanneer men dan bedenkt dat dat waterschap heeft te voorzien in eene zeewering van bijna 30 kilometers lengte, dat er de last geheel onevenredig is verdeeld, daar slechts $\frac{1}{3}$ van de oppervlakte van dat waterschap belast is met $\frac{3}{4}$ van den geheelen last en dat nog de verdeling van die $\frac{3}{4}$ onevenredig is: wanneer men daarbij bedenkt, dat het waterschap de uiterste pogingen heeft aangewend om in de behoefts der zeewering te voorzien: dat de Staten van Friesland het betrekkelijk krachtig zijn te hulp gekomen, — dan geloof ik, dat er alle redenen bestaan, om den wensch van mijn geachten mede-afgevaardigde tot hulp van staatswege te ondersteunen. Ik doe dat bijzonder, omdat ik mij van de vrees niet geheel kan ontslaan, dat, als de Staat daar niet te hulp komt, dat waterschap wel eens calamiteus zou kunnen worden. Nu hebben wij dezen ochtend vele wetenswaardige, door mij gewaardeerde bijzonderheden over de calamiteuse polders in Zeeland vernomen; maar het is niet te

II. Staatsbegroting voor het dienstjaar 1865. (Beraadslaging over hoofdstuk V.)

ontkennen: zij hebben tijd gekost. Komen er nu door onthouding van staatshulp ook al in Friesland calamiteuse polders, wanneer zullen dan in de toekomst onze discussien over de begroting van hoofdstuk V eindigen? Al ware het dus alleen daarom, zou het verzoek van mijnen geachten ambtgenoot uit Friesland alleziens aanbevelenswaardig zijn.

Nog een ander punt is ter loops door dien spreker behandeld, dat, zoo mijn geheugen mij niet geheel en al bedriegt, bij de beantwoording van de troonrede in September 1849 ook door mij is besproken, de afdamming namelijk van de geheele of een gedeelte der Zuiderzee. Van den toenmaligen Minister van Binnenlandsche Zaken heb ik de verzekering ontvangen, dat de zaak onderzocht werd. Ik wil nu dezen Minister niet vragen wat sedert ruim vijftien jaren van dat onderzoek geworden is, maar alleen constateren, dat wij in dit opzigt aanzienlijk zijn vooruitgegaan. Nu toch bemoeijen zich gevestigde dijkbesturen met de zaak, achten die van groot belang en dringen bij de Regering op een onderzoek aan, en ik hoop dat de Regering daaraan wel zal willen voldoen.

Wat betreft de quaestie van Ameland, door den geachten spreker mede genoemd, daarover zal ik niet spreken, omdat ik daarmede minder lokaal bekend ben.

De heer **Sassen**: Ik ben verplicht, Mijnheer de Voorzitter, den geachten eersten spreker uit Amsterdam, den heer Messersch van Vollenhoven, even terug te voeren tot de beraadslagingen, gisteren bij gelegenheid van de behandeling van hoofdstuk IV A der Staatsbegroting gehouden. Ik ben verzekerd, dat eene korte herinnering daaraan zijne bevreemding geheel zal doen verdwijnen, welke mijne rede bij hem schijnt gewekt te hebben.

Ik geloof geen enkel woord gezegd te hebben bij name van de verleende concessie, waaruit de maatschappij tot doorgraving van Holland op zijn smalst is voortgesproten. Dit is door geen lid der Vergadering, zelfs niet door dien spreker gedaan. Hoe kan ik dan de bewering gevoerd hebben, dat de Staat als partij of contractant bepaaldelijk in die zaak niet zou verbonden zijn? Ik vermeen bovendien, dat uit zijne woorden juist het tegendeel zou afgeleid moeten worden, en dat, wanneer mijne stelling op die zaak in toepassing wierd gebracht, het bewijs daar zou zijn, dat, ten gevolge van de bekrachtiging door de wet, de Staat jegens den concessionaris en zijnen wettigen opvolger verbonden is.

Welk vraagstuk was gisteren in onderzoek? Naar mijne opvatting de vraag, of het verleen van concessien, waaruit maatschappijen ontstaan, eene reden voor de noodzakelijkheid eener herziening van het Wetboek van Koophandel ten aanzien der naamlooze vennootschappen kon geput worden. Ik heb toen die vraag ontkennend beantwoord, en de bewering, als of de Staat door het enkel verleen van concessien in het algemeen als partij zou worden verbonden, weersproken; maar, en dit heb ik er bijgevoegd, geheel anders is het, wanneer aan de concessie een geldelijke last ten zware van den Staat verbonden is; doch ook in dit geval is de bekrachtiging door de wet noodig, en niets belet den wetgever alsdan van de bepalingen van het Wetboek van Koophandel af te wijken, ten einde tot handhaving van ieders belang die waarborgende bepalingen vast te stellen, waarop door andere sprekers gewezen is.

Ik geloof derhalve, geen enkelen grond tot opwekking van eenige bevreemding bij den geachten spreker uit Amsterdam te hebben aangevoerd.

De heer **van Andringa de Kempener**: Het gewigt der zaak noopt mij eene enkele opmerking te maken ten opzichte van het onderwerp, reeds door andere sprekers behandeld. Ik bedoel dat, hetwelk ik bij vorige begrotingen meermalen ter sprake heb gebracht en ook in het verslag van deze Kamer is aangeroerd. Het betreft de bepaalde noodzakelijkheid, het grondwettige voorschrift, dat er eene wet op den waterstaat moet zijn. Bij eene vorige gelegenheid heb ik de vraag gedaan, of het welligt gemakkelijker ware zonder wettelijke bepalingen te regeren, dan zich binnen den kring der wet te houden, steunende op de Grondwet. Ik vertrouw, dat de Minister de bedoeling van mijne woorden naar waarde zal weten te schatten. Ik ondersteun daarom het gevoelen, reeds door andere leden uiteengezet, dat wanneer er sprake is van eene organisatie van den waterstaat in de provincien, alvorens daartoe wordt overgegaan, de wet, bedoeld bij

art. 191 van de Grondwet, tot stand moet worden gebracht. Ik acht dit zeer noodig. Ik stel voorop dat ik alleziens goedkeur, dat een krachtig en goed toezigt van wege de Regering en de Provinciale Staten worde uitgeoefend. Maar ik acht het verkeerd en in de gevolgen onjuist, dat tot eene organisatie en tot het reglementeren van den waterstaat en de dijksbesturen zal worden overgegaan, zoo als in de provincie Friesland plaats heeft gehad, zonder dat de wet, bedoeld bij art. 191 der Grondwet, daargesteld zij. Den 12den November 1863 namen de Provinciale Staten van Friesland een besluit tot organisatie van den waterstaat. Niet zonder moeite is dat besluit den 2den Januarij 1864 bij Koninklijk besluit goedgekeurd; doch ik wil mijn gevoelen zeggen, dat dit besluit ingrijpt in de belangen en regten van derden. Daarover uit te weiden, zou ik thans op deze plaats minder gepast achten.

Ik moet evenwel erkennen, dat de Provinciale Staten van Friesland daartoe voornamelijk genoopt zijn geworden door den toestand, waarin een voornaam waterschap in die provincie zich bevond, dat der Zeven Grietenijen en Stads Sloten contributiezeedijken. Toen de Regering niet genegen was in dien toestand naar billijkheid te voorzien, hebben Provinciale Staten het initiatief moeten nemen en aan dien toestand een einde gemaakt. Daaraan heeft dit ongelukkige reglement, waarop ik gewezen heb, zijn aanzijn te danken.

Een tweede punt betreft hetgeen voorkomt op bladz. 2 van ons verslag. Daar wordt gezegd: „De beide havens, die voor Rotterdam en Amsterdam beraamd werden, zijn vooreerst nog niet voldoende: ook Harlingen en Scheveningen en de waterweg naar Zwolle liggen, niet later, maar terstond, in het verschiet.” Ik moet erkennen dat het antwoord van den Minister op dit aangevoerde mij alleziens billijk voorkomt. Hij zeide toch: „Waterwegen en havens dienen wel met de uitbreiding van ons spoorwegnet gelijken tred te houden, zal het verkeer op deze de gewenschte vruchten dragen.” Het heeft mij zeer bevreemd dat hier in éénen adem gesproken wordt over eene haven, die nog zeer in het verschiet ligt, en eene bestaande belangrijke haven, aan het einde van eene spoorweglijn gelegen, van groot belang voor den handel. Ik moet erkennen dat het mij eenigzins verwonderd heeft dat bij de vele millioenen, voor de spoorwegen aangewend, men te vergeefs een kleinen post zoekt voor de verbetering van de haven van Harlingen. Toen dezen winter de groote koopsteden Amsterdam en Rotterdam geheel door het ijs waren afgesloten, was te Harlingen de correspondentie met Engeland voor groote schepen geen dag gestremd. Men kan daaruit afleiden van hoe veel belang het is om bij eene verdere uitbreiding van het spoorwegnet van Leeuwarden naar Groningen en Oost-Friesland de haven van Harlingen in meer bruikbaren toestand te brengen; maar daarvoor is niets, noch op deze begroting noch op die der spoorwegen aangebracht.

Het zijn deze punten, die ik even heb willen aanroeren. Ik zal over dit hoofdstuk verder het woord niet voeren, omdat het tijd is dat onze beraadslagingen een einde nemen.

De **Voorzitter**: Ik stel thans voor om de verdere beraadslaging te verdagen tot morgen, des voormiddags ten elf ure.

De heer **van Eysinga**: Wanneer het bij mijne medeleden ondersteuning vindt en bij den Minister geen bezwaar ontmoet, dan wensch ik voor te stellen heden avond eene zitting te houden op het uur, door den Voorzitter te bepalen.

Verscheidene leden ondersteunen het voorstel.

De heer **Thorbecke**, *Minister van Binnenlandsche Zaken*: Het zou mij aangenaam zijn indien de Vergadering kon goedvinden de beraadslaging tot morgen te verdagen. Dit neemt evenwel niet weg, dat wanneer de Vergadering besluit tot het houden eener avondzitting, ik zal volgen; maar de taak is wel wat moeilijk.

De heer **van Eysinga**: Na den Minister gehoord te hebben, neem ik mijn voorstel terug.

Daarna wordt de verdere beraadslaging verdaagd tot den volgenden morgen, ten elf ure.

18DE ZITTING. — 6 JANUARIJ.

II. Staatsbegroting voor het dienstjaar 1865. (Beraadslaging over hoofdstuk V.)

(SUPPLEMENTBLAD.)

REDEVOERING, uitgesproken door den heer
van der Lek de Clereq, in de zitting van den
6den Januarij 1865.

[Zie bladz. 130.]

Mijnheer de Voorzitter, evenmin als de geachte afgevaardigden die mij voorafgingen zal ik algemeene beschouwingen leveren over dit hoofdstuk der Staatsbegroting, noch algemeene zaken bespreken. Reeds bij de algemeene beraadslaging over de geheele Staatsbegroting heb ik te kennen gegeven, dat ik niet deel in de bezwaren, nedergelegd in ons Voorloopig Verslag, tegen de uitzetting der uitgaven. Zeer zeker zou ik het minst van allen bezwaar hebben in eene uitzetting van uitgaven, dit departement betreffende, daar ik op geen hoofdstuk zoo gaarne eene uitzetting zie als juist op dit, vermits ik meen dat die uitgaven direct in het algemeen belang en zelfs productief kunnen zijn.

Ik wenschte een particulier punt te bespreken, reeds op eene zeer uitvoerige wijze in deze Vergadering behandeld. Mijn geachte ambtgenoot uit Zeeland heeft historische en geographische bijdragen geleverd, die ik op hoogen prijs stel. Gaarne had ik onmiddellijk na dien geachten afgevaardigde het woord gevoerd, om u, Mijne Heeren, zonder tusschenruimte met de zaak der calamiteuse polders bezig te houden.

Ik heb niet kunnen besluiten het stilzwijgen omtrent die zaak te bewaren, daar ik haar beschouw als eene levensquaestie voor het bestaan der provincie Zeeland zelve. Ik zal trachten twee klippen te vermijden. Zoo ligtelijk toch zou men kunnen pogen den grooten invloed van den Minister van Binnenlandsche Zaken te winnen door meer dan een beleefd verzoek; doch daarmede zou ik den Minister even weinig dienen naar 't mij voorkomt, als het ook zou strooken met mijn karakter, hoe gedwce de Zeeuwen ook zijn voorgesteld.

Evenmin zou ik de belangen die ik voorsta wenschen te benadeelen door aan den Minister een woord toe te voegen, dat hem onaangenaam in de ooren klonk.

Ik zal mij bepalen tot het rigten van een wensch aan Zijne Excellentie, hierin bestaande, dat hij gelieve te bevorderen eene spoedige, billijke en duurzame regeling van die belangrijke en moeilijke zaak.

Ik zeide reeds, dat de calamiteuse polders in Zeeland waren eene levensquaestie voor die provincie. Op dit oogenblik is men in Zeeland alles behalve gerust, daar eene goede regeling verder dan ooit verwijderd schijnt te zijn; zij die iets bezitten duchten reeds verliezen; eene vermindering der waarde van de landerijen is wellicht reeds aangevangen. Daarmede staat in onmiddellijk verband de nood en de armoede van velen, want vele eigenaren van landerijen, gelegen in calamiteuse polders (en zoo zijn er niet weinigen, maar zij hebben de meerderheid), zijn belast met hypothecaire schulden, welke zeer ligtelijk bij voortdurend van de onzekerheid omtrent de wijze, waarop de zaak der calamiteuse polders zal worden geschikt, kunnen worden opgevraagd, zonder dat het mogelijk zal zijn die door andere leeningen te doen vervangen. Het onvermijdelijk gevolg daarvan zal zijn, dat die personen hunne roerende en onroerende goederen moeten verkoopen, en zoo doende zal geheel hun middel van bestaan vervallen.

Maar daarin ligt niet alleen de wenschelijkheid opgesloten voor eene spoedige regeling; zij wordt ook gevorderd door het algemeen belang. Wij hebben reeds gehoord hoe die honderd duizend gulden, welke noodig waren voor stormschade, hebben moeten worden gevonden uit de som, welke bestemd was voor de verbetering van de dijken der calamiteuse polders; eene verbetering, Mijnheer de Voorzitter, niet in den zin van weelde, maar van werkelijke behoefte. Want wanneer verbetering voor zoodanige werken wordt achterwege gelaten, dan is het wel te wachten dat men schade lijdt. Is het waar, dat ten opzichte van gebouwen de achtergebleven reparaties komen van een stuiver op een dubbeltje, zoo als men dat zegt, ten aanzien van zeeweringen en dergelijke zaken komt de schade, die niet bij tijds wordt gerepareerd, van een cent op een gulden.

Ook begint er zich eene soort van verzet, of zoo dit te sterk gekleurd mogt zijn, eene zekere soort van twijfel te openbaren omtrent de regtmaticheid der heffing van het subsidie der achtergelegen polders; even als of het niet billijk en natuurlijk was, dat zij, die achtergelegen zijn, de voorliggende polders, ook ten voordeele van hun eigen bestaan, subsidiëren.

Met verbazing heb ik almede gezien, dat er sommige calamiteuse polders zijn die zich vrij verklaren. Op welke gronden men zich zoo maar vrij kan verklaren is mij onbekend. Ik weet wel dat er eene verordening bestaat, waarbij de voorwaarden bepaald zijn waarop men calamiteus kan worden verklaard; maar voor zoover ik mij herinneren kan, weet ik niet dat daarbij is bepaald, dat men zoo maar, als men het verkiest, zich vrij kan verklaren. Bij dat alles komt nog het verschil dat gerezen is tusschen den Minister van Binnenlandsche Zaken en de Provinciale Staten omtrent het heffen van de additionele opcenten op de rijksbelasting in de provincie.

Ik laat mij over dat verschil niet uit, maar op dit oogenblik hangen die opcenten in de lucht, zeer ten nadeele van Zeeland en het algemeen belang.

Bovenal, Mijnheer de Voorzitter, wensch ik eene billijke regeling, dat is met eerbiediging van regten, op historische gronden verkregen en bestaande. Het is geheel verkeerd, wanneer men de calamiteuse polders vergelijkt bij de polders in het eiland Overflakkee of elders. Daar zijn subsidien gegeven, waarop men geen regt hoegenaamd had. In Zeeland daarentegen — ik heb dat eenigermate te bewijzen — rust de verplichting op het Rijk, tot dusverre in acht genomen van de zijde der verschillende regeringen, om subsidie te geven, of hoe men het ook noemen zal, ten einde de tekorten te dekken voor de werken aan de calamiteuse polders.

Daar is nog iets anders. Behalve het historische regt, bestaat er een regt dat nog veel grooter is, dat van de noodzakelijkheid en het zelfbehoud.

Het zij mij vergund, Mijnheer de Voorzitter, dit kortelijk aan te wijzen, en ik zal niet beginnen met den grafelijken tijd, maar met het belangrijk reglement van 20 Januarij 1791, waarbij bepaald werd, „dat de polders, die met een dijksgeschoot van een derde gedeelte van de onzuivere pachtpenningen, of huurwaarde, met enkel onderhoud hunner werken mogten kunnen voorzien, uit 's Lands kas zouden worden te gemoet gekomen. Vroeger had men aan die polders gedeeltelijk subsidien verleend in geld, gedeeltelijk aan hen verschuldigde landsbelasting afgestaan en dat wel in een tijd van geldelijken nood en moeilijke omstandigheden. En toen in 1798 Zeeland met de andere provincien in de Bataafsche Republiek werd ingelijfd en daardoor de belastingen en eigen inkomsten voor haar vervielen, als geheel ten bate der Republiek komende, moest ook de Republiek alle betalingen en lasten kwijten, waartoe vroeger de afzonderlijke provincien zich hadden verbonden: en daartoe behoorde ook de last van gedeeltelijk onderhoud der calamiteuse polders.

Dit geschiedde ook, want men heeft bij de eerste algemeene Staatsbegroting niet geaarzeld eene aanzienlijke som voor bedoelde polders uit te trekken en het Staatsbewind heeft daarenboven met het Wetgevend Ligchaam van het Bataafsche Gemeenebest destijds reeds uitdrukkelijk erkend, dat het onderhoud der calamiteuse polders niet slechts voor Zeeland, maar ook voor geheel het Gemeenebest was van het hoogste gewigt en het grootste belang.

Daar het Staatsbewind verklaarde dan ook, dat het gemeene land bij de calamiteuse polders en bij hun behoud in hooge mate geïnteresseerd was, dat de financiële belangen der natie onmiddellijk daarbij waren betrokken, en dat niemand, bij bedaarde overweging, het regtmatic zou vinden, dat 's lands kas alle voordeelen door het behoud der dijken van de calamiteuse polders zou genieten en niet te dragen hebben in de bovenmatige kosten, die men verplicht was op vele plaatsen tot dat onderhoud te besteden; terwijl in het breede de billijkheid werd aangetoond, om de polders niet meer te doen betalen, dan een derde van de onzuivere huurwaarde.

Dit een en ander is bij het reglement van 1791 vastgesteld, en zeer zeker toen niet tot stand gebragt door den invloed van ambachtsheeren, zoo als het geheel verkeerd in de andere Kamer is voorgesteld, want die ambachtsheeren hadden in dien tijd zeer weinig te zeggen. En ofschoon door de nieuwe staatsregeling van 1801 tot 1807 de betrekkingen van de calamiteuse polders met het staatsbestuur hebben gevarieerd, zijn nimmer van die polders hogere bijdragen gevorderd, noch de bijdragen van het Staatsbewind teruggehouden. En dat men daarmede is voortgegaan, blijkt uit het decreet van het jaar 1809, waarbij de Minister van den Waterstaat gelast werd, aan den Koning rekenschap te geven van de gesteldheid der calamiteuse polders en van het gebruik der gelden, op het budget toegestaan, ten einde te weten wat zij nog noodig zouden hebben. Het is waar, de Fransche overheersching heeft eene tusschenruimte gebragt in die aaneenschakeling van feiten, die het historisch regt op bijdragen constateert; maar ik vraag u, Mijne Heeren, welke regten en belangen zijn niet door die Fransche overheersching ter zijde gesteld en gekrenkt, en hoe veel heeft er, nadat er een gelukkige ommekeer van zaken had plaats

II. Staatsbegroting voor het dienstjaar 1865. (Beraadslaging over hoofdstuk V.)

gegrepen, niet moeten worden hersteld? En dit is ook dadelijk geschied ten opzichte van de calamiteuse polders, bij verschillende besluiten van den Souvereinen Vorst in 1814 genomen; ja, men is in 1815 nog verder gegaan en heeft bepaald, dat de administratie en het beheer der werken en dijkgagen van de calamiteuse polders, waartoe door den lande aanzienlijke sommen werden bijgedragen, uit den aard der zaak en volgens de Grondwet van 1814, onmiddellijk tot de Generale Directie van den Waterstaat behoorden, hetgeen zooveel wilde zeggen, dat het Rijk voor de werken en dijken d'er polders zorgen moest.

Dat denkbeeld wordt nog nader bevestigd door den brief van den Minister van den Waterstaat van den 24sten Mei 1816, bekrachtigd en geformuleerd bij Koninklijk besluit van den 17den December 1819, waarbij sommige rijkswerken aan de provincien werden overgedragen, doch waaronder niet begrepen waren de calamiteuse polders in Zeeland. En dat de calamiteuse polders vroeger als rijkswerken zijn beschouwd, blijkt zonneklaar uit een Koninklijk besluit van 17 Maart 1822, waarbij, op voordragt van den Minister van Binnenlandsche Zaken en Waterstaat, mitgaders van de Algemeene Rekenkamer, is bepaald, dat de dijkschoten der calamiteuse polders en achterliggende landen voor het gewone onderhoud der calamiteuse polders zouden bestemd worden. Ik zal mij niet veroorloven dit besluit geheel voor te lezen, maar mij bepalen tot art. 1.

„Jaarlijks, onverwijld na het vaststellen der huishoudelijke begroting voor de gewone dienst zal, door Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken en Waterstaat worden opgemaakt en aan Onze goedkeuring onderworpen eene afzonderlijke begroting van de gewone onderhoudskosten der calamiteuse polders in de provincie Zeeland gelegen.”

Men raadplege verder het adres der Provinciale Staten van Zeeland, bij deze Vergadering bekend en waaraan bedoeld besluit is toegevoegd.

Dit Koninklijk besluit is nooit ingetrokken en tot den huidigen dag zijn de zaken der calamiteuse polders aldus verstaan en behandeld; en ik vraag dus: wettigt dit nu niet de meening, dat de werken der polders sedert jaren als rijkswerken zijn aange-merkt en dat de bijdragen van het Rijk op een historischen grond berusten?

De Minister van Binnenlandsche Zaken heeft, zoowel bij de discussie in de Tweede Kamer als ook in antwoord op ons Verslag, te kennen gegeven, dat elk regt zwichten moet voor de Grondwet en de provinciale wet. Ik mag vragen, of verkregen regten of billijke aanspraken bij die wetten worden vernietigd. Het is welligt een moeilijk punt van staatsregt, waarover ik met den Minister niet zal twisten; maar indien dergelijke regten of aanspraken door de genoemde wetten konden vernietigd worden, dan zou ik moeten zeggen, dat het hier eene vereeniging is van het *summum jus* met de *summa injuria*. Doch, met alle bescheidenheid gezegd, komt die verwijzing naar de Grondwet mij niet afdoende voor; zij bewijst mijns inziens te veel. Die wet kan niet de bedoeling hebben, rijkswerken op de schouders der provincien te leggen. Ware dit zoo, mij dunkt de afdeling Waterstaat, thans een niet onbelangrijk onderdeel van dit hoofdstuk der begroting, zou aanmerkelijk worden verminderd. Intusschen vinden wij daarop nog al aanzienlijke posten voor onderhoud van bruggen, wegen en andere zaken tot den Waterstaat behoorende. Maar, zoo als ik zeide, andere omstandigheden zijn misschien nog krachtiger dan het historisch regt, en wel deze. Sedert onheuglijke jaren en onder alle omstandigheden heeft men de calamiteuse polders ondersteund en hunne werken als van *algemeen belang* beschouwd. Eerst deed het de souvereine provincie uit *eigenbelang*, om zelve niet met die polders door de zee te worden verzwolgen. Later beschouwde men Zeeland als een *voormuur* voor onderscheidene andere provincien, zoo als bij voorbeeld Zuidholland en Noordbrabant, die veel van de zee zouden te lijden hebben, zoo Zeeland was komen te verdwijnen. Inderdaad, het was niet meer dan billijk. Het gemeene land kon toch moeilijk al de lusten van de annexatie, om zoo te zeggen, der provincie Zeeland hebben, zonder eenigen last te dragen.

En is het nu anders geworden? Is Zeeland nu nog niet, als het ware, een voormuur van een aanzienlijk deel des lands? De calamiteuse polders kunnen in het algemeen evenmin nu als voor eene eeuw, zich zelve onderhouden; Zeeland is daartoe evenmin bij machte; want zijne inkomsten, waaruit het vroeger de polders onderhield, vloeijen nu in 's Rijks schatkist; en zou het nu billijk zijn, die provincie met al de lasten der calamiteuse polders te bezwaren, opdat het Rijk zonder eenige opoffering er al de voordeelen van zou genieten? Ik laat dit aan het oordeel van iedereen over.

Nu zal de Minister welligt zeggen: wij zijn welwillend voor die calamiteuse polders; er staat een aanzienlijke post voor subsidie op de begroting; wat wilt gij meer? Ik ben den Minister dank-

baar voor zijne welwillendheid, maar ik zie er gevaar in, dat de Minister die polders als eene zaak van uitsluitend provinciaal belang wil beschouwd hebben. Daargelaten nog, dat daardoor de bijdragen van het Rijk onzeker worden, althans meer of min afhankelijk van de inzichten der Regering, en ook der Vertegenwoordiging, die, somtijds door politieke beweegredenen geleid, niet altijd op verkregen regten en belangen let. Maar misschien is 't nog erger, dat het toezigt der calamiteuse polders schier uitsluitend aan de Provinciale Staten en het beheer aan de verschillende directien zal worden overgelaten; welke laatste met den besten wil daartoe niet in staat zijn, misschien op eene enkele uitzondering na; want het ligt in den aard der zaak, dat de calamiteuse polders meer technische kennis en wetenschap van waterbouwkunde vereischen, dan men in den regel van de leden van de directien mag verwachten.

De ongelukkige vermaardheid, die de calamiteuse polders in den laatsten tijd hebben verkregen, is welligt ontstaan door eene quaestie van geldelijken aard. Sedert jaren zijn er stemmen opgegaan, dat de calamiteuse polders te veel geld aan het Rijk kosten en dat zij zelve te weinig bijdroegen. Het valt niet te ontkennen, dat zij jaarlijks aanzienlijke sommen hebben vereischt. Maar het is aan de andere zijde even waar, dat op de begroting weinige posten ten behoeve van de provincie Zeeland kunnen gevonden worden. Wij zijn niet zoo gelukkig, ofschoon wij daarvan geene grief maken, als zoo vele andere provincien, die wijzen kunnen op verschillende inrigtingen van openbaar nut, gesticht en onderhouden door het Rijk. Niettemin draagt de provincie aanzienlijk bij in alle belastingen, inzonderheid in de grondbelasting, die zoodanig geregeld is, dat zij, naar ik meen, na Friesland in Zeeland de hoogste is.

Misschien hadden de calamiteuse polders uit een economisch oogpunt meer moeten kosten. Wanneer vroeger daar meer werken van verbeteringen waren aangelegd, welligt zou men op dit oogenblik minder bijdragen behoeven te vragen. Dat de polders zelve betrekkelijk niet genoeg bijdragen is in zekeren zin waar, indien men dat grondt op den algemeenen toestand des lands in deze dagen, in vergelijking met 20 of 30 jaren vroeger. Doch ik vraag met vertrouwen: is het billijk om de lasten in tijden van tegenspoed niet te verminderen, maar die in tijden van voorspoed wel te verhoogen? Sedert vele jaren zijn de dijkschoten van die polders zeer aanzienlijk geweest. Zij beliepen van f 12 tot f 22.50 per bunder, zonder daaronder nog verschillende andere omslagen te begrijpen voor verbetering van uitwateringen en aanleg van kunstwerken enz. Om een denkbeeld te geven van den druk dier lasten, zal ik mededeelen, dat mij een polder bekend is, die thans 600 bunders in eigendom bezit, welke in der tijd aan de directie zijn overgelaten, omdat de eigenaren niet bij magte waren de dijkschoten te voldoen. Moeten die lasten nu nog aanmerkelijk verhoogd worden, wat moet er dan van worden, indien de vette jaren door magere voor den landbouw worden vervangen? En dit is toch volgens den loop der dingen te verwachten.

Mijn geachte collega uit Zeeland heeft reeds gevraagd: zal men dan spa steken? Dat is: zal men het land verlaten? Ik hoop dat men Zeeland voor iets meer rekent dan voor een lastpost, en dat, zoo tot behoud der provincie eenige offers aan de calamiteuse polders moeten worden gebragt, men zal erkennen dat die provincie nog wel zooveel bijdraagt in 's lands kas, dat er nog iets zuiver voor het Rijk overschiet.

Is intusschen eene vermeerdering der lasten eene voorwaarde van behoud, dan moet men bukken voor de overmagt. Doch dan is niet het middel, dat de Minister heeft geprojecteerd, eene taxatie der landerijen namelijk, goed te keuren. Daar dit punt reeds behandeld is zal ik er alleen dit van zeggen, dat eene taxatie, vooral in den tegenwoordigen tijd van schromelijke opdriving der waarde van de landerijen, viciëus is, en dat zij vooral voor het doel, waarvoor ze is verordend, niet kan aangenomen worden, of men begaat de grootste onbillijkheden. Ik zal een voorbeeld noemen. Ik ken een polder, groot 7500 bunders. Daarin worden landerijen gevonden, waarvan de huurwaarde is getaxeerd op f 5.75 tot f 22 en hooger per bunder. En vermits het kohier der polderlasten niet, zoo als bij de grondlasten, naar de opbrengst der waarde, maar naar de oppervlakte wordt opgemaakt, zoo zal nu de nieuwe aanslag van f 19 en f 20 per bunder wel als onevenredig aan de huurwaarde kunnen beschouwd worden.

Maar daarbij komt nog, dat in dienzelfden polder de verhooging der huurwaarde verkregen is doordien vele landerijen, door zeer groote kosten ter verbetering, tot eenige waarde zijn gebragt. Op die wijze voorzeker wordt de industrie in dergelijke zaken weinig aangemoedigd en is schadelijker voor den vooruitgang van den landbouw dan de zoo zeer gehate tienden.

Ik zal hier nu niet spreken van hetgeen bij andere polders zal plaats hebben, maar uit eene correspondentie van Gedeputeerde Staten

II. *Staatsbegroting voor het dienstjaar 1865. (Beraadslaging over hoofdstuk V.)*

van Zeeland met den Minister blijkt, dat de verhooging van f 12 tot f 20 niet zonder het te gronde rigten van vele eigenaren in praktijk kan gebragt worden. Moet en zal eene verhooging plaats hebben van hetgeen tot dusverre van de calamiteuse polders werd gevorderd, dan zegge men tot de aangeslagenen, dat de polderlasten met 5 à 10 opcenten zullen worden vermeerderd. Dit is een zeer eenvoudig en gemakkelijk middel, en daarom aan te bevelen, dewijl in het vervolg, zoo eene vermindering van den voorspoed des landbouws mogt plaats hebben, gemakkelijk eene vermindering dier opcenten zal kunnen geschieden.

Mijns inziens is er nog een ander middel om de calamiteuse polders meer te laten bijdragen, ofschoon ik geloof dat men daarmede in Zeeland niet zoo algemeen ingenomen zou zijn. Men zou namelijk de oever- en dijksverdediging dier polders aan het rijksbestuur kunnen overlaten tegen betaling der tegenwoordige polderslasten, subsidien van de achtergelegen polders en opcenten op de rijkslasten. Daarentegen zouden die polders al de uitgaven, vereischt voor de inwendige behoeften, voor hunne rekening moeten nemen.

Deze regeling zou het voordeel hebben dat de Waterstaat niet meer — zoo als nu plaats kan hebben — in conflict kwam met de verschillende polderdirectien; men zou alleen elkander kunnen controleren, onder toezigt van het provinciaal en rijksbestuur. Het onderhoud der calamiteuse polders was daardoor verzekerd en het Rijk zou welligt minder behoeven bij te dragen dan thans.

Alsdan zou het denkbeeld des Ministers om Zeeland met zijne calamiteuse polders in waterschappen te verdeelen, waartoe ik anders geen kans zie, kunnen worden verwezenlijkt. Dat de oeververdediging der calamiteuse polders geheel ten laste van het Rijk is geweest, was ook een denkbeeld van den Minister in Februarij 1863. Het voorstel om 5 millioen voor die verdediging te stellen was in zooverre juist, dat dit leidden kon tot jaarlijksche verminderingen van lasten, doch naar mijn inzien hebben de

Gedeputeerde Staten wijsselijk dit voorstel niet aangenomen. Slechts in den uitersten nood moet de provincie overgaan tot dergelijke transactie, niet omdat zij geene groote welwillendheid van de zijde des Ministers toont, maar omdat zij aan Zeeland geene voldoende zekerheid verschaft om op den duur te blijven bestaan. Gesteld toch dat die 5 millioen waren aangenomen, dan was het nog geenszins zeker dat die gelden goed en met het gewenschte effect zouden worden besteed.

En wat zou het gevolg zijn als de gelden waren uitgegeven en de calamiteiten bleven aanhouden? Zou men dan andermaal om hulp moeten komen tot het rijksbestuur, of wel buiten 's lands giften gaan vragen? Neen! wanneer te eeniger tijd eene transactie tusschen het Rijk en de provincie moet plaats hebben, dan geloof ik dat zij van dien aard zal moeten zijn, dat de toekomst der calamiteuse polders en van de provincie, waarin die gelegen zijn, niet onzeker zij. — Ik behoef niet te zeggen hoe zeer eene regeling wenschelijk is, de Minister is zeker meer dan iemand daarvan doordrongen; maar met bescheidenheid moet ik doen opmerken, even als ook door den geachten spreker uit Zeeland die mij voorafging is gezegd, dat Zijne Excellentie iets vordert van de Provinciale Staten wat zij niet kunnen doen, namelijk het nemen van initiatief. Hoe zullen zij dat doen, nu toch, op welke wijze dan ook, eenige bijdrage moet worden verkregen, terwijl aan hen op gevoelige wijze is te kennen gegeven, dat in het polderreglement geene bepalingen kunnen worden opgenomen waardoor 's Rijks schatkist wordt verplicht tot eenige bijdrage?

Ik zal eindigen, maar moet herhalen hetgeen ik Zijner Excellentie, misschien meer dan een jaar geleden, heb gezegd in een particulier onderhoud, dat de calamiteuse polders in Zeeland zich zeer zullen verplicht rekenen, en ook eene groote dienst aan het Rijk zal worden bewezen, ingeval Zijne Excellentie de zaak dier polders op eene billijke manier regelt.